

NORWEGIAN CHURCH AID

Gjeldskrisen

– og de landene G8-lederene sviktet

En rapport i samarbeid med Christian Aid

NORWEGIAN CHURCH AID

Gjeldskrisen

– og de landene G8-lederene sviktet

En rapport i samarbeid med Christian Aid

Dette er en norsk versjon av en opprinnelig rapport fra Christian Aid
"What about us? – Debt and the countries the G8 left behind", September 2005.

En spesiell takk til Jonathan Glennie som har skrevet den opprinnelige rapporten
og som har vært til stor hjelp i arbeidet med den norske versjonen.

Innhold

Forord	5
Oppsummering	8
Kapittel 1 Sletting av gjeld – ikke bare for de få	11
Kapittel 2 Illegitim gjeld	15
Kapittel 3 Rettferdige og åpne beslutninger	21
Kapittel 4 Hva kan fattige land gjøre?	25
Vedlegg 1 Haitis gjeldshistorie	33
Vedlegg 2 Filippinene – En gjeldsslave	36
Vedlegg 3 Gjeld i Gleneagles – Vår analyse	39
Sluttnoter	42

Forord

“Folket har skreket, men G8 har hvisket” var en av kommentarene etter sommerens toppmøte i Gleneagles, Skottland¹. På en kortfattet måte oppsummerer det noen av de blandede følelsene en sitter igjen med etter et år der fattigdom sto på dagsorden.

Mobilisering

Det var et år hvor 15 millioner mennesker med hvite armbånd deltok i *Make Poverty History*. Bare i Norge valgte mer enn 100.000 mennesker å støtte visjonen om å gjøre fattigdom til historie. Kronsprinsen og Idol-stjernene var noen av dem.

Det var et år da 3 milliarder mennesker fulgte tv-overføringene fra Live 8. Og det var et år da fattigdomsspørsmål, og spesielt gjeldslette, sto øverst på G8- ledernes dagsorden.

Året ga en viss fremgang. For første gang anerkjente G8 lederne prinsippet om at for enkelte fattige land trengs det ikke bare delvis gjeldslette, men hundre prosents sletting av gjeld til de multilaterale finansinstitusjonene. Vedtaket gjelder kun 19 land, med mulighet for utvidelse til 29 land, men prinsippet er i seg selv viktig og kan sette standarden videre.

Viktig var det også at Det Internasjonale Pengefondet (IMF) selv måtte betale gjeldsletten. Til tross for en del motstand fra enkelte med-

lemsland og ansatte i IMF, ble gjeldsletten dessuten gitt uten å legge til flere betingelser enn de landene allerede har gjennomført i Heavily Indebted Poor Countries Initiative (HIPC).

For 19 fattige land betyr dette mer penger å rutte med og litt større frihet til selv å bestemme hvordan de vil bruke pengene. Dette hadde ikke skjedd uten den folkelige mobiliseringen og aktivt lobbyarbeid gjennom år.

Skuffelse

Men fremgangen til tross, realiteten etter et år med mobilisering er at bare ti prosent av verdens fattige vil kunne nyte godt av vedtaket fra G8.

For de landene som er inkludert i avtalen er det kun gjeld til Verdensbanken, IMF og Afrikabanken som er inkludert. Gjeld til andre multilaterale banker, til bilaterale kreditorer og til private aktører er ikke inkludert. Mens G8 slettet gjeld til 19 land, var kravet fra *Make Poverty History* full og umiddelbar gjeldsslette til 62 av verdens fattige land. Som denne rapporten vil vise er Verdensbanken og IMF's kriterier for hvem som får gjeldslette svært vilkårlige.

Mens 19 land ser ut til å få gjeldslette uten betingelser utover det de har fått gjennom HIPC, er problemene knyttet til kondisjonalitet langt fra løst. Ennå knyttes gjeldslette til svært omdiskuterte betingelser. Selv om Verdensbankens Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP) er mer fattigdomsorientert og har dypere nasjonal forankring enn tidligere kondisjonalitet, viser evalueringer at det fortsatt er et stykke vei å gå. Fremdeles stiller kreditorene betingelser som reduserer fattige lands sjanse til å nå Tusenårsmålene og som undergraver lokalt selvstyre og demokrati^{2,3}. IMF's Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF) forsterker også uheldige betingelser.

Fra veldedighet til rettferdighet

Med denne rapporten, som er en norsk versjon av Christian Aids rapport "What about us? – Debt and the countries the G8 left behind", ønsker Kirkens Nødhjelp å understreke at gjeldslette ikke er et spørsmål om veldedighet, men et spørsmål om rettferdighet.

Kirkens Nødhjelp ber politikere internasjonalt og i Norge anerkjenne at de bærer en stor del av ansvaret for gjeldskrisen gjennom uansvarlige lån, i mange tilfeller til diktatorer og udemokratiske regimer. De er også, som styremedlemmer i Verdensbanken og IMF, ansvarlige for de mange dårlige prosjekter og råd som er gitt med opphoping av gjelden som resultat. Kirkens Nødhjelp ber om at det arbeides for en åpen og rettferdig prosess som kan vurdere både hvor stor del av gjeld som er betalbar og hvor stor del som er legitim.

Samtidig innser vi at en slik endring i politisk vilje kan ta tid. Det kan ta lenger tid enn det fattige land har råd å vente på. Derfor kan land komme til å nekte å betjene illegitim gjeld. Det fins argumenter både for og mot en slik løsning. Dette er og blir en beslutning regjeringer, parlamenter og sivilt samfunn i fattige land må ta selv. Budskapet i denne rapporten er at Kirkens Nødhjelp støtter fattige lands *rett* til å si at det fins gjeld som er illegitim,

og at de kan nekte å betale den uten å få represalier.

Et større fokus på illegitim gjeld vil forhåpentligvis bidra til å skape større ansvarlighet i fremtidig långivning fra de internasjonale finansinstitusjonene.

Utfordring til norske politikk

Norge er også ansvarlig for gjeld som må slettes, indirekte gjennom styremedlemskap i finansinstitusjonene, direkte gjennom den famøse 'skipseksportkampanjen' fra slutten av 1970-tallet. Men det viktigste Norge må gjøre, er å følge opp internasjonalt Stortingsvedtaket fra januar 2005 om å få utredet i FN regi mekanismer for å håndtere illegitim gjeld.

'Skipseksportkampanjen' fra 1977 – 1980 var et forsøk på å redde en kriserammet norsk verftsindustri med statlige garantier for salg av skip til en rekke utviklingsland. Prosjektene manglet ofte godkjenning og kvalitetsikring fra NORAD. Verftene som fikk oppdragene var ikke alltid kvalifiserte og kvaliteten på flere av skipene var deretter. Gjennom eksportkreditter ble lånene offentlige når de private selskapene som kjøpte båtene ikke kunne betale. Disse landene har allerede tilbakebetalt nærmere 3 milliarder kroner i renter og avdrag.

I Stortingsmelding 25 i 1989-90 beskrev regjeringen bistandsdelen av prosjektet som "uheldig", og tidligere utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson har kalt det en "skamlett" i norsk bistandshistorie. Kirkens Nødhjelp mener at dette er en illegitim gjeld.

Soria Moria erklæringen følger opp Stortingsvedtaket fra januar 2005 ved at regjeringen lover å "innta en enda mer offensiv holdning i det internasjonale arbeidet med å lette fattige lands gjeldsbyrder". Regjeringen lover å arbeide for at kriterier for illegitim gjeld blir utredet av FN og den sier at slik gjeld skal slettes, den ønsker å jobbe for opprettelsen av en internasjonal gjeldsdomstol for behandling av spørsmål om illegitim gjeld, den vil ta

avstand fra at krav om privatisering og liberalisering knyttes til gjeldslette og den vil arbeide for å demokratisere Verdensbanken og IMF³.

På direkte spørsmål om skipseksportgjelden sa utviklingsminister Erik Solheim høsten 2005 at: "Den illegitime gjelden er et av de største problemene land i den fattige del av verden lider under og Norge skal absolutt ta fatt i det som kan sees på som illegitim gjeld til Norge". Videre sa han: "..kom tilbake om noen måneder og mål oss på om vi har klart det til da"⁴.

Dette er løfter som forplikter. Vi ber utviklingsministeren sette ord på utilstrekkeligheten til dagens gjeldsletteinitiativer og utfordre betingelsene som stilles ved gjeldslette.

Rike Norge er et av de første landene som anerkjenner at det fins illegitim gjeld. Norge må følge dette opp i praksis ved å slette gjeld som

stammer fra 'skipseksportkampanjen' og utvikle en tydelig strategi for hvordan spørsmålet om illegitim gjeld skal settes på dagsorden i FN, Verdensbanken og i IMF.

Kirkens Nødhjelp tror Norge kan spille en viktig rolle i arbeidet for å opprette en åpen og rettferdig mekanisme som kan vurdere hvor mye land kan og bør betjene av gjeld.

På denne måten kan norske myndigheter bidra til at det blir politisk akseptabelt for fattige land selv å si at det fins gjeld de rett og slett ikke bør betjene. I dag vil slike utspill høyst sannsynlig bli utsatt for represalier.

Kirkens Nødhjelp håper denne rapporten kan være et bidrag til dette arbeidet.

Oppsummering

Halve jordens befolkning, ca. tre milliarder mennesker, lever på mindre enn 17 kroner om dagen. Hvert år dør mer enn ti millioner barn av sult og unngåelige sykdommer – det vil si ett barn hvert tredje sekund. Verdens ledere har satt opp ambisiøse mål som tar sikte på å halvere fattigdommen innen 2015. Men de såkalte *Tusenårsmålene* ser fremdeles ut til å være utenfor rekkevidde.

Den uhyggelige fattigdomstatistikken har blitt stadig mer kjent i løpet av 2005. Takket være den verdensomspennende *Make Poverty History*-kampanjen er nå sletting av utviklingslandenes gjeld anerkjent som et avgjørende virkemiddel for å redusere den globale fattigdommen.

I den største demonstrasjonen i Skottlands historie, gikk mer enn 225.000 mennesker gjennom Edinburgh med krav om sletting av gjelden, rettferdig handel og mer og bedre bistand, et krav som vant gjenklang verden over, ikke minst da tre milliarder mennesker så på Live8- konsertene.

Aktivister har lenge innsett at gjelden er en av de viktigste årsakene til manglende utvikling i lav- og mellominntektsland. Verdens fattigste land bruker fortsatt mer penger hvert år på å betjene gjelda enn de mottar i støtte og lån, og punger hver dag ut med den

enorme sum av 1,2 milliarder kroner til det rike Nord.⁶

Kamerun, Gambia, Guinea, Mauritania, Senegal og Zambia er blant de landene som fremdeles må betale tilbake mer i gjeldsbetjening enn de bruker på helsetjenester for befolkningen sin.⁷

For fattige land må det for de fleste være åpenbart at det finnes langt bedre måter å bruke penger på enn å overføre dem til banker i Nord. FN har anslått at 19.000 barn dør hver dag som et resultat av gjeldskrisens direkte og indirekte virkning på sosiale forhold.⁸

Hvis pengene som blir brukt på gjeldsbetjening heller blir investert i fattigdomsreduksjon og økonomisk vekst, vil man forbedre livskvaliteten og hindre at millioner av mennesker dør. Det er nok av bevis som støtter dette synet. Etter at Tanzania fikk gjeldslette, avskaffet landet skoleavgiften i grunnskolen. Dette sørget for skolegang for 1,6 millioner flere barn.⁹ Mosambik kunne tilby alle barn gratis vaksiner mot vanlige sykdommer, mens 2,2 millioner mennesker fikk tilgang til rent vann i Uganda.¹⁰

Kombinasjonen av stadig større folkelig mobilisering og et glimt av velvilje blant noen av verdens mest innflytelsesrike beslutningsta-

kere styrket forhåpningene til G8-toppmøtet i juli. Kanskje Gleneagles virkelig kunne bli et startskudd for betydelige skritt fremover i kampen mot urettferdig gjeld.

Dessverre, og til tross for den stor oppmerksomhet og mye håp, mislyktes verdens rikeste land i å levere – igjen. Kun 19 av 153 utviklingsland vil bli tilgodesett i G8-avtalen på gjeld, og i beste fall vil ytterligere ti land ta del i dette innen utgangen av 2007.

Som vi drøfter i vedlegg tre, svikter avtalen minst 40 land som fremdeles trenger umiddelbar og full sletting av sin utenlandsgjeld.¹¹ Mange flere trenger massiv reduksjon i tilbakebetalingen av gjeld hvis de skal kunne utrydde ekstrem fattigdom.

Sannheten er at hele ni av ti personer i utviklingsland vil forbli uberørt av G8-møtets gjeldsavtale.¹² Landene som er stengt ute i kulda omfatter Bangladesh, Brasil, Eritrea, Kenya, Filippinene, Sri Lanka, Ecuador, Peru, Haiti, Guatemala og Indonesia. Til tross for et stort antall fattige mennesker, er disse landene tvunget til å omdirigere store pengesummer fra livsviktige sosiale utgifter til gjeldsbetjening som ender opp på bankkontoene og statskassene til rike land i Nord.

Christian Aid mener at denne situasjonen er uholdbar. Selv om G8-møtets forhandlingsresultater fra Gleneagles representerer et visst fremskritt, er de langt ifra tilstrekkelige. Dette bør få aktivister over hele verden til å spørre om det er tid for en grunnleggende strategierendring for å gjøre slutt på gjeldskrisen en gang for alle. Denne rapporten vil vise at dette er tilfelle.

I kapittel 1 argumenterer vi for å utvide gjeldslette til å omfatte et større antall land. Det er ikke bare de fattigste landene som betaler milliarder av dollar hvert år i gjeldsbetjening. Tilfeldige kriterier har blitt brukt til å utelukke de fleste fattige land fra gjeldslette. Siden det kan være politisk hensiktsmessig for mektige land å late som om bare et lite antall

land trenger gjeldslette, er det på tide å ta livet av denne myten.

I kapittel 2 ser vi på bakgrunnen for gjeldskrisen. I motsetning til måten vestlige politikere ofte beskriver situasjonen på, er dårlig intern styring og korrupsjon langt ifra de eneste grunnene. Vi vil hevde at regjeringer og andre institusjoner som låner ut penger må ta en stor del av ansvaret. Ved å gi lån til undertrykkende og korrupte regimer som bruker pengene på en uproduktiv eller uhederlig måte, er kreditorene delaktige i og må ta sin del av skylden for dagens gjeldskrise. Christian Aid hevder at slik illegitim gjeld bør slettes umiddelbart.

I tillegg vurderer vi urettferdige handelsbetingelser som er pålagt av kreditorene. Sammen med fallende råvarepriser har dette gjort at landene ikke bare har blitt hindret i å tjene penger til å betale tilbake gjelden med, men faktisk har økt gjelden.

Andre urettferdige faktorer har bidratt til å forsterke dette. Konsekvensen av store straffegebyrer og høy rente er at de gjeldstyngede landene har betalt tilbake langt mer enn de noensinne lånte. Mellom 1970 og 2002 mottok Afrika 540 milliarder dollar i lån og betalte tilbake 550 milliarder dollar. Likevel skyldte de 295 milliarder dollar på grunn av straffegebyr og renter.

I kapittel 3 viser vi hvordan kreditorer har tatt beslutninger om gjeldslette i egen interesse, og ikke i fattige lands interesse. Vi konkluderer med at det er et sterkt behov for å endre dette urettferdige systemet. I den sammenheng krever vi en ny rettferdig og åpen prosess for å vurdere gjeldens legitimitet.

Dessverre vil ni av ti personer i utviklingsland forbli uberørt av G8- møtets gjeldsavtale.

Kapittel 4 hevder, på bakgrunn av kreditorenes manglende vilje til å løse gjeldskrisen, at utviklingslandenes regjeringer bør vurdere hvilke tiltak de er nødt til å ta unilateralt for å forsvare interessene til egen befolkning.

Gjennom denne rapporten ønsker vi å gi vår støtte til utviklingsland som fremhever de virkelige årsakene til gjeldskrisen i møte med långiverne. Vi arbeider for at utviklingsland skal stille tøffere krav i forhandlinger med långiverne, og vi vil argumentere for at gjeldstyngede land i flere tilfeller bør vurdere argumenter for og mot betalingsnekt.

For å unngå nye gjeldskriser oppmuntrer vi også fattige land til å redusere sin avhengighet av lån ved å maksimere hjemlige inntektskilder, minimere ulovlige pengestrømmer til utlandet og fremme større innsyn og åpenhet rundt regjeringenes beslutninger.

I rapporten undersøker vi også to av de mange landene som G8 glemte, Haiti og Filipinene. Begge land har en historie om gjeld og fattigdom som landenes diktatorer og vestlige kreditorer må dele skylden for. Begge land venter enda på en rettferdig løsning på den vanskelige situasjonen de befinner seg i.

Først og fremst ønsker vi å vise hvorfor det sletting av gjeld ikke handler om veldedighet, men om rettferdighet.

Og vi ønsker å vise at det nytter. I april i 2004 sa en høytstående kilde i det britiske finansdepartementet til frivillige organisasjoner at det

"ikke ville bli noen videre bevegelse" angående sletting av gjeld i overskuelig framtid. Bare et år etterpå, som svar på Make Poverty History-kampanjen har den britiske regjeringen endret sitt synspunkt og blitt en aktiv pådriver for den viktige, men likevel begrensede, framgangen i Gleneagles.

Dette var ikke første gang långiverne har reagert på press fra gjeldsaktivister. I 1999, etter mange år med kampanjevirkosomhet, annonserte verdens ledere betydelig sletting av gjeld. Som et resultat av denne forpliktelsen har 50 milliarder dollar blitt slettet fra noen av verdens fattigste land som et resultat av denne forpliktelsen. Mens gjeldslettekampanjen har vist at det nytter, er det viktig å få frem at gjeldskrisen langt fra løst. Denne rapporten hevder at tiden er inne for større innsats.

Anbefalinger til kreditorene

Umiddelbar sletting av illegitim gjeld

Etablere en rettferdig og uavhengig prosess for å løse gjeldskrisen

Umiddelbart slette gjelden hos de landene som trenger det for å oppnå Tusenårsmålene

Anbefalinger til låntakerne

Argumentere for at det fins illegitim gjeld

Stille tøffere krav i forhandlinger med kreditorene

Redusere avhengigheten av lån

Sletting av gjeld – ikke bare for de få

I 1999 tok arbeidet med å slette u-landsgjeld et stort skritt framover. Verdensbanken kunn- gjorde økt fokus på HIPC-initiativet (Heavily Indebted Poor Countries) etter sterkt press fra Jubilee 2000-kampanjen. Hensikten var å gi utvalgte land en bærekraftig løsning på gjelds- krisen, og var delvis en erkjennelse av at den stykkevisse responsen på den globale gjeldskri- sen som hadde startet mer enn to tiår tidligere hadde vært helt utilstrekkelig.

Det finnes allerede omfattende litteratur om for- delene og begrensningene ved HIPC-initiati- vet.¹³ Mens det har frigjort hardt tiltrengte res- surser for noen land, har det ikke ført til den bærekraftige gjeldsbyrden som initiativtakerne hadde lovet. Ved utgangen av 2004 hadde bare en femtedel av gjelden til de få utvalgte landene blitt slettet. Ti av 18 land som var utvalgt for sletting av gjeld har fremdeles, ifølge Verdens- bankens egne kriterier, en gjeldsbyrde som ikke er bærekraftig.¹⁴

Samtidig har betingelsene knyttet til gjelds- lette vært skadelige og udemokratiske. For eksempel ble Senegal i 2001 tvunget til å libe- ralisere sin jordnøttsektor som en betingelse for gjeldslette. Som et resultat av reformen, hvor subsidier til industrien ble kuttet, ble jordnøttprodusentene kastet ut i et kaos, og mindre enn 30 prosent av avlingen ble høstet. Resultatet ble nærmest en sultkatastrofe på landsbygda.¹⁵

Gjeldsreduksjonene som HIPC-initiativet inne- bærer har bare vært tilgjengelig for et mindre- tall av landene. Det opprinnelige tallet på 42 kvalifiserte land har siden blitt redusert til 38, men bare 28 har realistiske forhåpninger om å få sin gjeld slettet.¹⁶

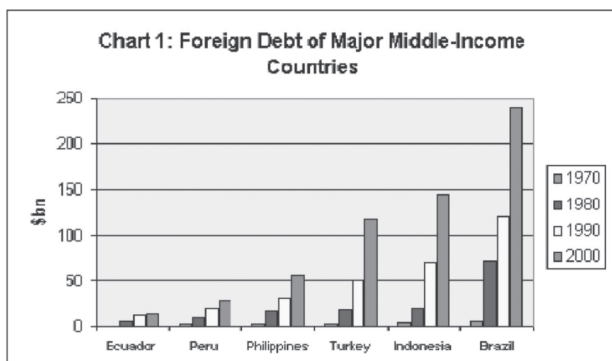
HIPC-status kan innebære betydelige ekstra ressurser til å bekjempe fattigdom og syk- dommer – det er et spørsmål om liv og død. Når land blir diskvalifisert fordi de ikke er "fattige nok" eller fordi deres gjeld har blitt definert bort, et det å stå på listen en kamp i seg selv.

Ikke "fattige nok"

HIPC-initiativet ekskluderer alle land med en gjennomsnittlig inntekt per innbygger større enn 865 dollar per år. Bare 59 utviklingsland – de såkalte lavinntektslandene eller Minst Utvi- klede land (MUL) – fyller dette tilfeldige krite- riet. 94 mellominntektsland er utelatt.

Imidlertid er det å ekskludere mellominntekts- land fra gjeldsdiskusjonen en stor feiltakelse. Flertallet av verdens fattige bor faktisk i mel- lominntektsland.

Godt over en milliard mennesker i mellominn- tektsland lever på mindre enn to dollar om dagen, og nesten en tredjedel overlever på mindre enn en dollar om dagen.¹⁷ Videre,

Source: Mitchell, Susanna, *Debtor-creditor relations in good times and bad*, New Economics Foundation, 2005.

ifølge britiske Department for International Development (DFID), har 38 land falt ned fra mellominntektslandstatus til MUL de siste 20 årene, og bare 10 av dem har klart å få tilbake sin status som mellominntektsland.¹⁸

Siden den siste gjeldskrisen startet i 1970-årene har utenlandsgjelden til mellominntektslandene steget til nivåer uten sidestykke i historien.¹⁹

De kroniske økonomiske problemene mange av disse landene har opplevd blir ofte utløst eller forverret ved svært høyt gjeldsnivå. Noen land, for eksempel Peru, Ecuador, Indonesia, Argentina og Brasil, er klassifisert som tungt forgjeldede land av Verdensbanken.

Høyt gjeldsnivå fortsetter å holde fattige mennesker nede i fattigdom, og i verste fall driver det flere millioner mennesker inn i fattigdom. Gjelden hindrer vekst og omfordeling av velstand ved å redusere pengebeløpet myndighetene har til investering i sosiale tjenester og velferd. For eksempel bruker Brasil, hvor 40 millioner mennesker lever på under to dollar om dagen, tre ganger så mye på gjeldsbetjening som det gjør på offentlige helsetjenester.²⁰

Når gjeldskrisen var på sitt verste i 1980-årene, led de fattige uansett hvordan deres nasjonale økonomi ble kategorisert. Dødeligheten blant nyfødte barn nordøst i Brasil, som var i ferd med å synke i begynnelsen av tiåret, gikk opp igjen da krisen satte inn. Spedbarns-

dødeligheten hadde sunket fra 16 prosent i 1977 til ni prosent i 1982, for så å stige igjen til tolv prosent i 1984. Tusener av brasilianske spedbarn døde av meslinger i 1984 etter kraftige nedskjæringer i utgifter til vaksinasjonsutgifter.

Andre land led også i samme periode da gjeldsnivået skjøt i været og tvang regjeringer til å redusere sosiale og økonomiske utgifter for å betjene gjeld. Matvareprisene på Jamaica ble tredoblet da subsidiene ble kuttet for å bidra til å betale tilbake gjelden. Lignende prisstigninger i Tyrkia mellom 1979 og 1985 halverte effektivt de fattiges inntekter. Verdensbankens daværende sjefsøkonom, Stanley Fischer sa at: "Mesteparten av byrden [ved nedskjæringer for å betjene gjelden] har blitt båret av lønns-mottakerne i låntakerlandene."²¹

Noen hevder at gjeldskrisen for mellominntektslandene er over. Men det er ofte kreditorene som måler "kriser" ut fra renter og avdrag som ikke strømmer inn på deres bankkonti. De måler ikke krisene i de menneskelige kostnadene som påføres innbyggerne fordi penger blir sendt utenlands i stedet for å bli brukt på fattigdomsreduksjon.

Ecuador, som av Verdensbanken er beskrevet som "tungt gjeldstynget", skylder nesten 17 milliarder dollar. Landet betaler dobbelt så mye i gjeldsbetjening (ni prosent av BNP) som på helse og utdanning tilsammen.²² Mer enn halvparten av landets innbyggere lever på mindre enn to dollar om dagen.²³ Likevel vil landet ikke bli tilgodesett i Gleneagles-avtalen fordi landets gjennomsnittlige inntekt per innbygger er mer enn 865 dollar.

Fokus på de aller fattigste landene, spesielt i Afrika, må ikke få oss til å glemme de millionene som lever i fattigdom i andre fattige land hvor store gjeldsbetalinger kveler vekst og sosiale utgifter. De fleste mellominntektsland er ikke i nærheten av å nå *Tusenårsmålene* for utvikling.²⁴ Argumentasjonen for å slette store deler av deres gjeld kunne ikke ha vært tydeligere.

Å definere bort gjelden

HIPC-initiativet innførte begrepet "debt sustainability", og har en uttalt intensjon om å "hjelp fattige land til å redusere sin utenlandsgjeld til et bærekraftig nivå slik at de kan fokusere på langsiktig fattigdomsreduksjon og økonomisk vekst."²⁵ Imidlertid er Verdensbankens definisjon av bærekraftig gjeld basert på tilfeldige økonomiske kriterier og har lite å gjøre med hvor mye et land virkelig har råd til hvis det ønsker å prioritere sine egne innbyggere.

Kriteriene, som sammenlikner total gjeld med årlige eksportinntekter og statsinntekter, har vært gjenstand for sterk kritikk fra økonomer over hele verden. Gjeldsaktivister har lenge hevdet at et lands evne til å betale sin gjeld burde analyseres på grunnlag av hvor mye midler landet trenger for å oppfylle de grunnleggende rettighetene til egen befolkning.

Jeffrey Sachs, en fremtredende økonom og forfatter av rapporten for FNs Tusenårsprosjekt, mener at analysen av bærekraftig gjeld, selv i det forbedrede HIPC-initiativet fra 1999, er bygget på tynt grunnlag. Han skriver at: "Et forhold mellom gjeld og eksport på 150 prosent eller et forhold mellom gjeld og statsinntekter på 250 prosent kan ikke sies å være bærekraftig eller ikke bærekraftig uten å se det i sammenheng behovene til hvert enkelt land."

Det er fullt mulig – og det er det som er tilfellet nå – for et land eller en region å ha "bærekraftig" eller "håndterbar" gjeld (og betydelig gjeldsbetjening) som faller inn under disse formelle definisjonene, samtidig som millioner av landets innbyggere er i ferd med å dø av sult eller sykdom.²⁶

Kenyas forventede gjennomsnittlig levealder har sunket fra 57 år i 1986 til 48 år i dag. Dette landet bruker 40 prosent av sitt årsbudsjett på å betjene sin gjeld på sju milliarder

dollar,²⁷ og er ifølge Verdensbanken, i likhet med Kambodsja og Paraguay, bare moderat gjeldstynget. Landet vil dermed ikke bli tilgodesett i Gleneagles-avtalen.

Bangladesh har det tredje høyeste absolutte antall fattige mennesker i verden, etter Kina og India. Landet har verdens høyeste forekomst av feilernæring – hver dag dør 700 barn av årsaker som skyldes feilernæring.²⁸ Landet bruker samme beløp på å tilbakebetale sin gjeld hvert år – rundt 700 millioner dollar – som på offentlige helsetjenester.²⁹ Og landets totale gjeld i 2003 var på 18,8 milliarder dollar, fem ganger høyere enn hva den var i 1980.³⁰

Likevel beskriver Verdensbanken Bangladesh verken som "tungt" gjeldstynget eller "moderat" gjeldstynget. Det er tilsynelatende "mindre" gjeldstynget, som Nepal, Haiti og mange andre land, og vil ikke bli tilgodesett i Gleneagles-avtalen.

Mens långiverne lager økonomiske indikatorer til støtte for sine beslutninger om å ekskludere land som Kenya og Bangladesh fra sletting av gjeld, er beslutningene vel så mye motivert av egeninteresse.

Nigeria ble diskret fjernet fra den opprinnelige listen av HIPC-land. Landets gjeld var ikke håndterbar – i 2004 ble Nigerias gjeldsbetjening estimert til 1,4 milliarder dollar, som er mer enn landet bruker på helsetjenester og utdanning til sammen. Men landet er heller ikke rikt – det er et av verdens fattigste land, med en inntekt per innbygger på snaue 290 dollar.

Den egentlige grunnen til at landet ble ekskludert fra HIPC-initiativet var at Nigeria skyldte så mye (34 milliarder dollar) at det ville blitt for dyrt for de rike landene å inkludere dette landet.

KAPITTEL 2

Illegitim gjeld

Når politikere snakker om gjeldslette liker de å gjøre et nummer av hvor sjenerøse de er med pengene våre. Dessuten er det som regel alltid låntakerlandene som har skylden.

I virkeligheten er dårlig styresett i utviklingsland bare én av grunnene til gjeldskrisen. Långiverne må dele en stor del av skylden. I dette kapitlet skal vi beskrive tre viktige grunner til at rike land må påta seg et stort ansvar for gjeldskrisen: illegitim gjeld, urettferdige handelsregler, fallende råvarepriser, straffegebyrer og høye renter.

I stedet for å være et spørsmål om veldedighet fra rike lands side, burde sletting av gjeld bli ansett som et spørsmål om rettferdighet hvor vi anerkjenner den rollen Nord har spilt i å skape gjeldskrisen.

Illegitim gjeld

Gjelden som demokratiske land i dag betjener har i mange tilfeller blitt tatt opp av gårsdagens diktatorer og tyranner. Det anslås at minst 20 prosent av utviklingslandenes gjeld kan defineres som illegitim, i den betydning at de opprinnelige lånene ble tatt opp av korruperte og despotiske regimer hvor pengene mest sannsynlig ville bli borte. Disse gjeldsoptakene bør under ingen omstendigheter måtte tilbakebetales.

"Illegitim gjeld"-doktrinen har sin opprinnelse fra slutten av 1800-tallet da USAs regjering

nektet å anerkjenne Cubas utenlandsgjeld etter å ha erobret landet i den spansk-amerikanske krigen. Amerikanske myndigheter hevdet at Cubas gjeld hadde blitt tatt opp uten samtykke fra det kubanske folk, og at lån i utlandet hadde hjulpet til å finansiere undertrykkelse, og ikke utvikling.

Forestillingen om at långivere alltid bør tilbakebetales, uavhengig av hvordan og til hvem de låner ut, er moralsk uforsvarlig og ikke økonomisk bærekraftig. Långiverne må ta ansvar for sine utlån. Hvis de gir lån til undertrykkende diktatorer, bør de ikke forvente å få pengene tilbake.

Det er etisk uforsvarlig at skatteinnbetalinger fra fattige mennesker blir brukt til å betale tilbake lån tatt opp av despoter som tyranniserte dem, i stedet for å gå til sosiale investeringer og infrastruktur.

Slike eksempler på illegitim gjeld er det mange av – fra Indonesia til Argentina, fra Filippinene til Haiti.

Sør-Afrika

Historien om hvordan det nye Sør-Afrika ble tvunget til å betale tilbake til banker som finansierte apartheid er et av de mest sjokkerende eksempler på en verden snudd på hodet; en verden hvor rettferdighet må vike for finansielle muskler og politiske egeninteresser.

I 1994 ble Nelson Mandela valgt til president i Sør-Afrika, men en mørk sky ble hengende over landet: gjeldsbyrden. Mandela overtok en utenlandsgjeld på 21,6 milliarder dollar³¹.

Banker med hovedsete i Tyskland, Sveits, Storbritannia og USA var hovedsponsorene for apartheidregimet gjennom dets siste leveår. Selv det Internasjonale Pengefondet (IMF) lånte ut penger til Sør-Afrika – 464 millioner dollar i 1976 (det samme året som Soweto-opprøret) og 1,1 milliarder dollar i 1982.

Mandelas politiske parti, ANC, ble rystet over utenlandske bankers profittering på apartheidregimet og ga en uttalelse som sa følgende: "Når tiden er inne, vil det sørafrikanske folk ikke glemme bankenes rolle med å tjene på vårt folks lidelse."

Til tross for at pengene som ble lånt ut til apartheid-regimet klart var knyttet til undertrykkelsen av det sørafrikanske folk, insisterte kreditorene på at ANC-regjeringen skulle betale tilbake hvert eneste øre.

Hvis regjeringen nektet, ble den truet med lånestopp og frysing av investeringer. Selv om Sør-Afrika ikke er så fattig som mange andre afrikanske land, lever 53 prosent av befolkningen i ekstrem fattigdom. Hvis landet ikke hadde hatt gjeld, kunne pengene som ble brukt til å betale tilbake apartheid-gjelden ha blitt brukt på en mye bedre måte. 20 prosent av den voksne befolkningen er smittet av HIV, og arbeidsledigheten er på 30 prosent.

Da erkebiskopen i Cape Town, Njongonkulu Ndungane, talte i London i april 1997, sa han: "Når vi nå nærmer oss det nye årtusen, er tiden inne til å påkalle høyere makter i kampen mot illegitim gjeld. I Sør-Afrikas tilfelle ble landets utenlandske og nasjonale gjeld stort sett tatt opp under apartheid-regimet, og bør (...) bli erklært illegitim og avskrevet."³²

Sør-Afrika har betalt ca. fire milliarder dollar i året i gjeldsbetjening siden slutten på apartheid-regimet.

Den Demokratiske Republikken Kongo (tidl. Zaire)

Etter nesten ett århundre under belgisk styre hvor varer verdt millioner av dollar ble stjålet under brutale omstendigheter (spesielt gummi), vant Kongo sin uavhengighet i 1960 og landet ble kastet ut i voldshandlinger. Etter fem år hjalp den amerikanske etterretningsorganisasjonen CIA Mobutu Sésé Seko å ta makten.

Mobutu fikk store lån som betaling for sin politiske lojalitet under den kalde krigen, og holdt dørene åpne til Zaires kopper- og kobolt-rikdommer for utenlandske selskaper (anslagsvis på henholdsvis 25 prosent og 50 prosent av verdensstilbudet). I 1970-årene gikk minst halvparten av all amerikansk bistand som var satt av til land sør for Sahara, til Zaire. I 1980 sa Erwin Blumenthal, IMF's representant i Zaire: "Det er ingen sjanse, og jeg gjentar, ingen sjanse, for at Zaires mange kreditorer noen gang vil få betalt tilbake sine lån."

Like etterpå skjedde det to ting: Blumenthal sa opp sin stilling, og IMF ga Zaire det største lånet institusjonen noen gang hadde gitt til et afrikansk land.

Da Blumenthal sendte sin rapport, var Zaires gjeld på fem milliarder dollar. I tiåret som fulgte lånte IMF og Verdensbanken ut, sammen med britiske og amerikanske regjeringer, 8,5 milliarder dollar til Mobutus regime.³³ Man må merke seg at kommersielle banker nektet å låne ut mer penger til Mobutu i denne perioden.

Mobutu var en av Afrikas store kleptokrater. Ved å stjele fra sitt land ble han en av verdens rikeste menn, med en personlig formue anslått til mer enn ti milliarder dollar.

I dag er den Demokratiske Republikken Kongo et av verdens fattigste land, og landet er herjet av konflikter. Imidlertid har det ikke vært noen innrømmelse fra verdenssamfunnets side om at landets gjeld bør slettes fordi så mye av den rett og slett ble stjålet.³⁴

Bataan kjernekraftverk

Bataan kjernekraftverk er et klassisk eksempel på illegitim gjeld. Det koster fremdeles Filippinenes regjering, som har begrenset med kontanter, ca. \$200.000 hver dag i tilbakebetaling av gjeld, til tross for at det aldri har produsert en eneste watt med energi. Initiativet til dette ble tatt av den nådeløse diktatoren Ferdinand Marcos i 1975 til en sluttsum for landet av \$2,3 milliarder, og omgitt av skandaler – man tror Marcos har mottatt opp mot \$100 millioner i returprovisjon – har tilbakebetalingen en tidsramme fram til 2018. Kjernekraftverket var sterkt overpriset og kostet tre ganger så mye som totalregningen for et lignende kraftverk i Sør-Korea.

Så tidlig som i 1976 frarådet både FNs atomvaktbikkje the International Atomic Energy Agency og the Philippine Atomic Energy Commission regjeringen fra å gå videre med kraftverket fordi stedet som var valgt hadde lett for å bli utsatt for jordskjelv og dessuten var omgitt av vulkaner. Til tross for dette finansierte private selskaper prosjektet, med garantier fra den amerikanske eksportkredittbanken Eximbank. Ifølge organisasjonene Philippine Freedom from Debt Coalition (FDC), som er en av Christian Aid sine samarbeidspartnere, visste disse selskapene at avtalen ville være lønnsom selv om lånene skulle vise seg å være overprisede og basert på bedrageri.

Bataan-fiaskoen er et slående eksempel på lån som overhodet ikke har hjulpet et lands innbyggere, men tvert imot belemret dem med stor gjeld tatt opp av inkompetente og grådige diktatorer. Imidlertid finnes det mange andre slike lån – ifølge FDC-beregninger 150 bare på Filippinene. I 1990 undersøkte FDC seks lån basert på svindel, og anslo deres samlede verdi til \$4-6 milliarder.

Kilder:

Cabreza,V: Philippine Daily Inquirerer, April 2005 Nacpil,L og Buenaventura,M: Freedom from Debt Coalition, April 2005. Reference.allrefer.com/country-guide-study/philippines112.html

Urettferdige handelsregler

Mens den verdensomspennende kampanjen mot påtvunget handelsliberaliseringen og med krav om rettfærdige handelsregler øker i omfang, er det viktig å se sammenhengene mellom handel og gjeld.

I følge FN fratrar urettferdige handelsregler fattige land for inntekter på mer enn 700 milliarder dollar hvert år.³⁵ Ved å arbeide til fordel for rike lands jordbruk og industri har det globale handelsregimet økt utviklingslandenes forgjeldning og ødelagt enhver mulighet de måtte ha hatt til å betale tilbake sin gjeld.³⁶

Rike land har brukt tollbarrierer og kvoter til å hindre fri eksport av varer fra utviklingslandene. Verdensbanken anslår at ved å fjerne disse handelsbarrierene vil den kollektive eksportinntekten for utviklingslandene øke med 100 milliarder dollar hvert år.

På toppen av dette har rike land brukt betingelser knyttet til gjeldslette til å tvinge fattige land til å liberalisere sin økonomi. Dette har ofte katastrofale konsekvenser. En analyse i regi av Christian Aid viser at handelsliberalisering som er påtvunget afrikanske land sør for Sahara som del av strukturtilpasningsprogrammene i 1980- og 1990-årene har kostet regionen 272 milliarder dollar i tapt inntekt i løpet av de siste 20 årene.³⁷

Straffegebyrer og urimelig høye renter

Rente på restansene og økonomiske straffegebyrer for forsinket betaling har ytterligere bidratt til å øke gjeldsbyrden for mange fattige land. Dette er noe långiverne har valgt å gjøre – det har ikke vært noe de er nødt til å gjøre. Derfor må de også dele ansvaret for den gjeldspiralen dette har vært med å skape.

Koblinger mellom gjeld og handel

Toll på importerte varer er en av de letteste skattene for utviklingslandenes regjeringer å kreve inn, og disse har tradisjonelt sett i noen land bidratt til så mye som en tredjedel av statsinntektene. Den påtvungne, raske reduksjonen i disse tollsatsene de senere år har ført til en betydelig uthuling av statsinntektene, spesielt i Afrika og Latin-Amerika. Dette har betydd at regjeringene har blitt tvunget til å låne mer til å bidra til finansiering av grunnleggende helsetjenester, utdanning og sosiale utgifter.

Reduksjoner i tollsatsene har ført til en massiv økning i utviklingslandenes import. Imidlertid har vegringen hos de utviklede landene til samtidig å åpne sine markeder for utviklingslandenes produkter, spesielt innen jordbruk og tekstiler, betydd at eksport fra utviklingslandene ikke på langt nær har økt så fort. Siden import må betales i utenlandsk valuta, har dette medført at mange utviklingsland har måttet låne enda mer penger for å betale for det følgende importoverskuddet. For eksempel har latinamerikanske statskasser måttet skaffe tilveie mer enn \$854 milliarder siden 1970 for å finansiere sitt handelsunderskudd – importoverskuddet. Dette har bidratt betydelig til den økte gjeldsbyrden.

For å generere den nødvendige utenlandske valuta for både å finansiere importkjøp og tilbakebetale utenlandsk gjeld, har utviklingslandene konkurrert om å øke eksporten og tiltrekke seg utenlandsk kapital. Dette har ført til at mange land har erstattet sine viktigste matavlinger, som mais og ris, med eksportavlinger som tobakk, bomull og kaffe. Sammen med økt matvaremangel har dette bidratt til en stor nedgang i prisen for primærnæringsvarer, noe som igjen har ført til at utviklingslandene har eksportert mer og mer for mindre og mindre penger. En lignende historie har forekommet i gruvesektoren.

I første halvdel av 1985 eksporterte Thailand 31 prosent mer ris enn året før, men tjente 8 prosent mindre. Prisen på ris falt så mye at selv om man eksporterte mer, så tjente man mindre. Dette problemet har alle utviklingsland opplevd de siste tre tiår.

Kilder: A. Cobham, 2005, *Taxation policy and development*, OCGG Economy Section Project Paper EPP 05-01, Oxford: Oxford Council on Good Governance. T Baumsgaard & M Keen, 2005, *Tax Revenue and Trade Liberalization*, IMF Working Paper 05/112. S Kapoor & M Kapoor 2005, *Plugging the Leaks – the Way Forward in Latin America* David Malian Roodman, *Still Wating for the Jubilee: Pragmatic Solutions for the Third World*, *Debt Crisis Worldwatch Paper 155*, April 2005.

Ifølge en studie gjort av United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), fikk Afrika 540 milliarder dollar i lån fra 1970 til 2002 og betalte tilbake 550 milliarder dollar. Men på grunn av restanser, akkumulerte renter og straffegebyrer, skylder Afrika fremdeles 295 milliarder dollar i 2002.

Mens det er normalt å betale tilbake mer enn du låner (vi betaler alle renter på lånene våre), skal de fattigste landene i verden motta "concessional", eller såkalt subsidiert finansiering, som gir dem meget gode betingelser på sine lån. Realiteten for mange har imidlertid vært det stikk motsatte.

Parisklubben – et kartell av statlige kreditorer etablert i 1950 for å hjelpe rike land med å overvåke tilbakebetaling av lån de hadde gitt – har opptrådt kritikkverdig i denne sammenheng. Sammen med IMF, som i seg selv er en stor långiver, opererer Parisklubben fremdeles som saksøker, dommer og jury i en internasjonal gjeldsdomstol. Parisklubben har tillatt at store gjeldsbeløp blir bygd opp, ganske likt det en lånehai ville kunne gjøre.

I desember 2000, for eksempel, dro Nigeria til Paris-klubben for å søke om hjelp til å betale sin gjeld.

Under forberedelsene sine regnet Nigerias Debt Management Office (DMO) ut at av de 21 milliarder dollar det ble forhandlet om, var 24 prosent straffegebyr og 22 prosent renter.^{38,39}

Før valget av et demokratisk regime i 1999 hadde nigerianske diktatorer stoppet tilbakebetalingen av gjeld til Parisklubben. Renter og store straffegebyr førte til en ukontrollert økning i Nigerias gjeld.

Selv om Nigeria kun lånte 13,5 milliarder dollar av Parisklubbens medlemmer mellom 1965 og 2003, har landet betalt tilbake rundt 42 milliarder dollar på grunn av straffegebyr og akkumulerte renter. Forbløffende nok hadde Nigeria i 2003 fremdeles 25 milliarder dollar igjen å betale.

Disse tallene avslører manglende samsvar mellom idealet om å låne ut penger til fattige land til meget lave rentesatser og realiteten hvor de fattige ender opp med å betale godt over markedsrenten.

Dr. Abraham Nwankwo, DMOs direktør for porteføljeforvaltning, beskriver Parisklubben som en sammenslutning som "øker gjeld" og ikke "reduserer gjeld". "Erfaringer har vist at [en Parisklubb-avtale] bare lykkes i å holde låntakere i en ond sirkel av tunge byrder," sier han.⁴⁰

Nigerias president Olusegun Obasanjo er frittalende angående dette temaet. I november 2004 sa han: "For å si det rett ut: Straffegebyr, renter og enhver form for tvilsomme forhandlinger kveler vår økonomi og vårt folk."

Da landene begynte å få vanskeligheter med tilbakebetaling fra tidlig i 1980-årene og framover, ville man kanskje forvente at nye lån til de landene ville reduseres, slik det ville ha skjedd dersom en person kom i vanskeligheter med gjeldsnedbetaling. Men statistikker viser at det ikke ble noen merkbar nedgang i utlån. Dette er delvis fordi lån ble gitt på en måte som gjorde at utviklingsland kunne

nedbetale eller innfri gamle lån, noe som igjen medførte at fattige lands netto kontantstrømmer oftere var negative selv om de tok opp mer og mer gjeld. For folk flest er det å låne ut penger for å innfri lån imot all fornuft, men i internasjonale gjeldsforhandlinger er dette helt naturlig.

Långivers ansvar

Långiverne har, på grunn av illegitim gjeld, urettferdige handelsbetingelser, straffegebyrer og renter, en stor del av skylden for gjeldskrisen. Men selv når lån blir gitt på en rettferdig måte, bør långiverne påta seg noe av ansvaret hvis lånene ikke virker etter intensjonen.

For enhver dårlig lånebeslutning er det en dårlig långiverbeslutning. Og selv når lånene fra Vesten har hatt som intensjon å komme de fattige til gode, har det eneste bidraget de i mange tilfeller har kommet med, vært en økning av gjelden. Ifølge Annual Review of Development Effectiveness, Verdensbankens rapport fra 1999, ble bare 29 prosent av bankfinansierte prosjekter i Afrika i 1990-årene vurdert som sannsynlig med hensyn til å komme et lands utvikling til gode i det lange løp; bare 56 prosent ble rangert som "tilfredsstillende".

Det er å forvente at ikke alle lån kan være produktive og at feiltakelser kan skje. Men skal det alltid være fattige mennesker og fattige land som må betale for disse feilene? Det er på tide med et felles ansvar.

I mange tilfeller har långiverne lånt ut penger til illegitime regimer som de visste, eller burde ha visst, ikke ville bruke pengene klokt. De har utarbeidet et urettferdig globalt handelssystem som har holdt fattige land i fattigdom og straffet dem når de ikke har vært i stand til å betale sin gjeld.

Långivere, både offentlige og kommersielle, bør derfor også sitte på tiltalebenken. Sletting av gjeld er ikke et spørsmål om veldedighet, men rettferdighet. De neste to kapitlene skisserer konsekvensene av dette perspektivet.

KAPITTEL 3

Rettferdige og åpne beslutninger

De foregående kapitlene har vist de alvorlige og urettferdige konsekvensene av u-landsgjelden. Til tross for omfanget er løsningen på gjeldskrisen først og fremst et spørsmål om politisk vilje. Rike lands regjeringer har faktisk mulighet til å redde svært mange liv. Hvorfor velger de ikke å redde disse livene?

Men i stedet fortsetter de å tilby begrenset gjeldslette til noen få land, med en mengde betingelser. En av hovedgrunnene til dette er at de menneskene som blir bedt om å slette gjelden er de samme menneskene som har utestående fordringer.

Når en person i Storbritannia kommer i vanskeligheter med tilbakebetaling av gjelden sin, blir det ikke overlatt til kreditorene hvordan problemet skal løses. Vi har utviklet lover som beskytter både långiver og låntakers interesser. Det blir opp til rettssystemet å komme fram til en rettferdig løsning, ved å se både på omstendighetene rundt inngåelsen av gjelden og følgerne tilbakebetaling av gjelden har for låntaker og de han eller hun forsørger.

For eksempel tillater den britiske Consumer Credit Act fra 1974, på oppfordring fra långiver, å vurdere om en avtale er tvilsom, og hvis så er tilfelle, å endre betingelsene slik at de blir "rettferdige og rimelige". Den britiske regjering planlegger faktisk å styrke regelverket for å beskytte sårbare låntakere ytterligere.

På nasjonalt nivå opererer de fleste land som dette. Men de samme reglene eksisterer ennå ikke på internasjonalt nivå. Dette er ikke overraskende. FN er bare 60 år gammel, og internasjonale lover er fremdeles i sin barndom. Likevel virker den nåværende situasjonen absurd.

For øyeblikket har långiverne det siste ord når det gjelder hvem som skal få gjeldslette, og når de skal få det. Som økonomen Jeffrey Sachs uttaler: "Det veiledende prinsipp i offisiell gjeldslette de siste 20 årene har vært å gjøre minst mulig for å forhindre en direkte katastrofe, men aldri nok til å løse gjeldskrisen."⁴¹

Praksis er at långiverne krever pengene tilbake. Kun ved få unntak tillater de lenger tilbakebetalingstid, og da med økte renter som resultat.

Denne tilnærmingen er helt klart ikke et tilstrekkelig virkemiddel i forhold til den nåværende krisen. I stedet bør en uavhengig prosess iverksettes for å ta de vanskelige beslutningene angående hvor mye et land bør betale uten å sette fattige menneskers rettigheter på spill.

Gjeldsaktivistene har ropt om en slik prosess i årevis, og det var ett av kravene i Make Poverty History-kampanjen. Dette er ikke bare

et krav om å slette mest mulig gjeld, det er et krav om å endre selve systemet.

På grunn av kreditorenes manglende politiske vilje til å få fortgang i gjeldsletten, er tiden inne til å skifte fokus og ta fra dem en rolle det ser ut til at de ikke vil – eller ikke i stand til – å ha.

Dagens system: Långiverkartell

Parisklubben har stor innflytelse over hvilke land som skal få hjelp med sin gjeldsbetjening. Dens 19 medlemmer omfatter G8 landene og et utvalg av andre rike kreditorer. På det verste har finansministre fra utviklingsland gråtende bønnfalt om mer gjeldslette på disse møtene. Parisklubbens tilsvarende sammenslutning i den private sektor, London-klubben, består av kommersielle långivere, og denne følger ofte beslutningene som er tatt i Parisklubben.

IMF spiller en nøkkelrolle i denne sammenheng. Til tross for at IMF selv er en større långiver – og meget uvillig til å slette gjeld overheadet – bedømmer den om et låntakerland fortjener gjeldslette fra Parisklubben. Den gjør dette blant annet ved å vurdere et lands økonomiske politikk, for å se om denne er akseptabel. Sammen tar Parisklubben, IMF og Verdensbanken de fleste beslutninger angående gjeldslette og driver HIPC-initiativet, med sine smale utvalgsriterier og sitt vide spekter av økonomiske betingelser.

Siden den siste gjeldskrisen startet i 1970-årene har kreditorene gjennomført en rekke tiltak for å sikre tilbakebetaling fra låntakerne. Hovedstrategien har vært, og er fremdeles, å reforhandle forfalte avdrag, vanligvis ved å sikre seg et rentetillegg.

Den kortsiktige effekten av reforhandlinger av et lands kontantstrømmer er positiv – mer penger er tilgjengelig til bruk. Men på lengre sikt bygger gjelden seg opp. Så nettopp den prosessen som kreditorene hevder skal hjelpe med å lette gjeldsbyrden, er i stor grad ansvarlig for at den øker.

I Indonesias tilfelles finner man et nytt, sjokkerende eksempel på dette. Andre juledag 2004 ødela tsunamien store områder av landets kystlinje, drepte tusenvis av mennesker og ødela levebrødet til mange millioner. Sammen med appeller om nødhjelp, var det et press om å lette noe av Indonesias knusende gjeld på 135 milliarder dollar.

12. januar 2005 utstedte Parisklubben et kommuniqué som sa at de hadde blitt enige om å tilby Indonesia "et umiddelbart og betingelsesløst" gjeldsmoratorium. Indonesia skylder klubben 47,8 milliarder dollar og skulle betale 5,5 milliarder dollar i gjeldsbetjening i 2005, hvorav 1,36 milliarder dollar var renter.⁴²

Som vanlig lå problemet i detaljene som først ble kjent i mars 2005. Parisklubben foreslo at Indonesia ikke trengte å betale noe i hele 2005. Men alle betalingene som skulle betales dette året måtte fremdeles betales, og det med tillegg av renter, fra og med 2007. Indonesiske frivillige organisasjoner ba innstendig regjeringen om å forkaste avtalen, idet de hevdet at det ville gjøre det verre for landet i det lange løp. Allikevel, siden de var desperate etter litt økonomisk pusterom under gjenoppbyggingen, undertegnet de avtalen.

Mangelen på sjenerøsitet som gjorde at långiverne forlangte renter fra et land som var slått ut av en naturkatastrofe var forbløffende. Indonesiske frivillige organisasjoner anslår at landet trenger avskrivning av minst halvparten av sin utenlandsgjeld hvis det skal ha mulighet til å oppfylle tusenårsmålene for utvikling. Kalkuleringer foretatt av Christian Aid, ActionAid og den britiske gjeldskampanjen i 2005 antyder at landet vil trenge enda mer enn det.⁴³

Av de 81 landene som fikk sin gjeld reforhandlet av Parisklubben, har 40 hatt fem reforhandlinger eller flere siden 1980. Hele 17 land har kommet tilbake syv ganger eller mer. Niger har måttet komme tilbake elleve ganger, Madagaskar tolv ganger og Senegal latterlige 14 ganger siden de først inngikk en avtale med Parisklubben i oktober 1981.⁴⁴ Faktisk er

det bare elleve land som aldri har måttet komme tilbake etter sin første avtale.

Disse tallene viser Parisklubbens fiasko når det gjelder å håndtere gjeldskrisen på en skikkelig måte. Istedenfor å reagere straks, på en sjenerøs og human måte, og å hjelpe landene tilbake på bena, gjør de minst mulig. Dette er ikke overraskende. Reforhandlinger blir ikke tilbudt av sjenerøsitet, men av hensyn til egne interesser. Som Parisklubbens hjemmeside forklarer: "(...) Parisklubbens reforhandlinger har hatt en positiv effekt på den forventede verdien av ODA-krav⁴⁵ fordi kreditorene inndriver og redder verdien i forhold til et krav som ellers ville vært misligholdt eller tapt."⁴⁶ Med andre ord håver de inn så mye penger de kan. Dette kan ha skremmende konsekvenser. Et historisk eksempel er det verden opplevde etter Tysklands fall i første verdenskrig. Som en del av Versailles-traktaten ble Tyskland tvunget til å betale 13-15 prosent av sine eksportinntekter i gjeldsbetjening og gjenoppbygging. Det er generell enighet i at dette høyst straffemessige krav bidro til et sett av økonomiske betingelser som ga grobunn for nazistenes framgang. Klok av erfaring ble Tysklands gjeldsbetjening etter den andre verdenskrig satt til maksimum 3,5 prosent av eksportinntektene.

De fattige landene må i dag betale opp til 20 prosent av sine eksportinntekter i gjeldsbetjening – en større andel enn Tyskland måtte i 1918.

Og naturligvis forblir politikk fortsatt en nøkkelfaktor i forhold til innflytelse på gjeldsforhandlinger. Sletting av gjeld til alle land under HIPC-initiativet siden 1999 er oppe i totalt 50 milliarder dollar.⁴⁷ I november 2004 besluttet imidlertid Parisklubbens medlemmer å slette nesten 30 milliarder dollar av Iraks gjeld.⁴⁸

Etter avtalen sammenlignet Jeffrey Sachs Irak med Nigeria:

"Nigerias behov for å få slettet sin gjeld er dramatisk. Mens Iraks forventede levealder er 68 år, er Nigerias 51 år. Mens sped-

barnsdødeligheten i Irak er 52 av hver 1.000 fødsler, er Nigerias dødelighetsrate nesten 110 av hver 1000 fødsler. Nigerias ekstreme fattigdom reflekterer delvis det faktum at landets oljeeksportinntekter pr. person er ca. en sjettedel av Irak... Som vanlig kommer Afrika sist i køen for hjelp fra verden."⁴⁹

Det nåværende systemet for gjeldslette handler ikke så mye om penger som det handler om innflytelse. En brutalt ærlig uttalelse fra medarbeidere i det amerikanske finansdepartementet som reaksjon på forslaget om at långiverland burde vurdere å betjene mindre gjeld synliggjør dette. En slik idé ville, sa de, gå i mot et av de fremste mål med det nåværende gjeldslettesystemet – det å påtvinge betingelser for å garantere at låntakerlandene tar økonomiske valg i tråd med finansdepartementets, Verdensbankens og IMF's visjoner om det frie marked."⁵⁰

Beslutninger som er tatt i Parisklubben, Verdensbanken og IMF er tilfeldige, og politisk motivert. Mangelen på formelle mekanismer til å håndtere gjeldskrisene ikke bare forlenger krisene – de er også med på å forårsake dem.

Alternativet: En rettferdig og åpen prosess

I 2002 foreslo IMF en ny internasjonal mekanisme for å "restrukturere" lån. Dette forklarer hvorfor Ann Krueger, IMF's assisterende direktør, hevdet at: "Nesten alle innser at konkurslovgivning er et viktig – for ikke å si vitalt – element for en velfungerende nasjonal økonomi. Den er markedsvennlig. Lignende begrunnelse bør holde på den internasjonale arena også, tatt i betraktning at det er en statsgjeld."

Verken låntakere eller långivere støttet IMF's forslag, kalt *Sovereign Debt Restructuring Mechanism* (SDRM). Det sivile samfunn kritiserte forslaget for å gi mer makt til IMF istedenfor å sørge for en uavhengig vurdering av gjeldskrisene.

Likevel, det faktum at selv IMF brukte tid på å kritisere det nåværende systemet er et tegn på systemets utilstrekkelighet.

Den beste formelle måten å gå videre på er å etablere en internasjonal mekanisme med nøytrale dommere. Dette vil da være et forum hvor utviklingsland og utviklede land kunne komme sammen og forhandle på en rettferdig og åpen måte om håndteringen av problemene knyttet til staters gjeld.

Hvordan burde et nytt system se ut?

Slik det er nå, når en låntaker kommer i en situasjon hvor han må velge mellom å betale tilbake gjelden sin og å sørge for grunnleggende behov for sine innbyggere, må han be om et møte med kreditorene sine (vanligvis Parisklubben, Londonklubben og IMF) og forlange en reforhandling av gjelden.

Under en rettferdig og åpen mekanisme ville låntakerlandene kunne be om å få et møte med et ad hoc-panel, sannsynligvis basert i FN. Det er mange eksisterende voldgiftspaneler som kan tjene som modell for dette.

Panelets mål ville være å vurdere hvor mye av et lands gjeld som kunne bli tilbakebetalt uten å sette befolkningens grunnleggende menneskerettigheter eller landets evne til å nå Tusenårsmålene i fare.

Et av de mest detaljerte forslagene for hvordan en slik mekanisme skulle fungere bruker en del av amerikansk lovgivning som modell. Denne loven tillater kommuner i en vanskelig økonomisk situasjon å gi førsteprioritet til den sosiale velferd for menneskene som bor i lokalsamfunnet.

På denne måten blir grunnleggende rettigheter som helse og utdanning sikret før forhandlinger om hvordan man skal løse situasjonen starter.⁵¹

Denne tenkemåten skiller seg klart fra Parisklubben og IMF, som administrerer det nåværende system og hovedsakelig er opp-

tatt av å få så mye som mulig av pengene sine tilbake.

Et uavhengig panel derimot vil ha som målsetting å sikre at låntakerlandet kommer ut av forhandlingene med gode utsikter til finansiell og økonomisk stabilitet. Panelet vil også kunne få ansvar for å ta upartiske beslutninger angående hvilke deler av et lands gjeld som er illegitim. Enhver illegitim gjeld vil simpelthen bli slettet.

En slik prosess kan bidra til å skape mer ansvarlig utlåning i fremtiden. Det vil kunne disiplinere långiverne ved at de ikke kan regne med å få tilbake uansvarlige lån. Økt innsyn og åpenhet rundt prosessen kan bare føre til bedre långiver- og låntakerbeslutninger.

Nøkkelpunkter for et rettferdig system for håndtering av gjeldskriser

Långivers rett til deltakelse. Statlige låntakere vil da ha en uforbeholden rett til å delta i saksbehandlingen ved betalingsudyktighet.

Nøytral vurdering og upartisk beslutningstaking. Til forskjell fra det nåværende system hvor kreditor spiller rollen som saksøker, dommer og jury, ville det nye systemet sikre større uavhengighet i domsprosessen.

Åpenhet. Forhandlingene ville bli protokollført og åpne for offentlig undersøkelse.

Deltakelse. Det sivile samfunn ville ha rett til å få tilgang til informasjon og ville bli hørt under forhandlingene.

Byrdefordeling mellom långiverne. Ideen er å være rettferdig mot långiverne så vel som mot låntakerne. Alle långivene, inkludert IMF og Verdensbanken, bør påta seg sin rettmessige andel av gjeldsletten.

Frysing av gjeldsbetjening. Det ville automatisk bli full stans i gjeldsbetjeningen til alle kreditorene mens prosessen pågår for å unngå forfordeling av utestående fordringer.

Kilder: Basert på Kunibert Raffers arbeid

Hva kan fattige land gjøre?

Argumentene for storstilt sletting av gjeld og opprettelse av en rettferdig forhandlingsmekanisme er sterke. Det er likevel lite trolig at långiverne vil handle raskt nok. Heller enn å innrømme den svært begrensede effekten av Gleneagles-avtalen, ser regjeringene i rike land ut til å gratulere hverandre. Selv avtalen fra Gleneagles ble utover sommeren og høsten 2005 forsøkt undergravd av enkelte medlemsland og IMF selv⁵².

Med begrenset politisk vilje blant rike lands regjeringer bør også låntakerne utforske alternative strategier for å redde sin økonomi og bryte gjeldslenkene. 25 års kamp innenfor et system laget for å motarbeide dem har ført til viktige resultater for noen få land, men veldig lite for de aller fleste.

Dette kapittelet vil fokusere på tre strategier for gjeldede land kan vurdere:

- Argumentere for at det fins illegitim gjeld
- Stille tøffere krav i forhandlingene
- Redusere avhengigheten av lån

Alle utviklingsland er forskjellige og vil måtte ta beslutninger som passer til deres spesielle situasjon. Men én ting som er sikkert etter den meget begrensede responsen G8-lederne ga på den globale kampanjen i juli 2005: Hvis utviklingslandene venter på at rike land skal slette gjelden deres, kan de måtte vente lenge.

Fokusere på illegitim gjeld

Aktivister, særlig i utviklingsland, har lenge pekt på at store deler av u-landsgjelden er illegitim. Men blant rike land har begrepet illegitim gjeld vært bortimot tabu og de har avvist krav fra det sivile samfunn om å ta dette på alvor.

Den senere tids sletting av gjeld som Saddam Hussein hadde tatt opp i Irak kan imidlertid ha fått ringvirkninger. Den 21. november 2004, under sterkt press fra USA, ble Parisklubbens medlemmer enige om å avskrive 80 prosent av 38,4 milliarder dollar Irak skyldte dem. Selv om dette ikke var noen offisiell innrømmelse av gjeldens illegitime karakter, som i hovedsak var tatt opp av Hussein, var det et av hovedargumentene USA brukte i private forhandlinger med långivere som Frankrike og Tyskland. John Snow, USAs finansminister, oppsummerte sitt syn ved å si: "Selvfølgelig skal ikke det irakiske folk betjene gjeld som ble tatt opp av en diktator som nå er borte."⁵³

Som vanlig var Paris-klubbens avtale om Iraks gjeld knyttet opp mot en rekke IMF-betingelser. Imidlertid erklærte den tidligere irakiske nasjonalforsamlingen enstemmig at, fordi gjelden ble regnet for å være illegitim, skulle den ikke bli betjenes – og dette uten betingelser. Da denne rapporten ble skrevet, var situasjonen fremdeles uløst. Men det er en viss sjanse for at hvis ikke Irak får til en god avtale om resten av gjelden – den delen de ikke skyl-

der Paris-klubben, nesten 80 milliarder dollar – kan irakiske politikere blåse liv i denne erklæringen.

Den implisitte innrømmelsen av prinsippet om illegitim gjeld i Irak, kombinert med historiske hendelser (som da USA nektet å anerkjenne den illegitime gjelden Cuba skyldte Spania i 1898) betyr at kreditorlandene ikke kan overse begrepet.

Et land som *har* tatt standpunkt er Haiti. Det fattigste landet på den vestlige halvkule, og tidligere fransk koloni, har fremmet et krav på 21,7 milliarder dollar i kompensasjon fra sin tidligere koloniherre for den illegitime gjelden landet ble påtvunget som følge av sin uavhengighets-erklæring i 1804.

Utviklingslandene bør også fokusere på straffegebyr og renter når de peker på urettferdigheten ved gjeld. Nigerias president Olesegun Obasanjo har i løpet av de årene han har arbeidet med gjeldslette, med jevne mellomrom nevnt straffegebyrene. "Nigerias opprinnelige gjeld på ca. 10 milliarder dollar ville ha vært tilbakebetalt to ganger hvis man hadde inkludert straffegebyr for manglende betaling og gebyr på straffegebyret," sier han. "Dette er latterlig. Gjelden som blir holdt mot oss er ubetalbar og ikke bærekraftig hvis vi virkelig vil ha en rettferdig verden."⁵⁴

Stille tøffere krav i forhandlinger

Organisasjoner i det sivile samfunn i utviklingsland diskuterer stadig oftere muligheten til rett og slett å nekte å betjene gjelden. Regjeringer som prøver å beskytte velferden for innbyggerne i stedet for bankkontoene til steile vestlige kreditorer begynner også å vurdere denne muligheten.

Dette er et kontroversielt tema. Det å nekte å betale tilbake gjeld kan være farlig. Sanksjoner fra kreditorer har tradisjonelt vært strenge for land som har forsøkt denne løsningen, og det påfølgende presset på økonomien har forårsaket store belastninger for de fattige.

Imidlertid har det også vært eksempler på låntakerland som tar opp kampen med långiverne - og vinner. Blant sivilt samfunn verden over studeres disse eksemplene nøye for å se hvilke erfaringer man har gjort som kan omsettes praktisk politikk.

Erfaringer fra Nigeria og Argentina har blitt lagt merke til hos mange aktivister som er ivrige etter å se sine egne land bli tøffere overfor långiverne.

Argentinas beslutning om å begrense tilbakebetalingen har ført til at mer enn 60 milliarder dollar i gjeld er strøket fra bøkene. Nigerias bestemte holdning overfor Parisklubben i 2005 resulterte i gjeldslette på over 18 milliarder dollar, noe som var mer enn de normalt ville fått. Det er verd å peke på at summen av disse beløpene er langt høyere enn det beløpet som ble tilbudt til gruppen av 18 HIPC-land under Gleneagles-avtalen.

Det er vanskelig å nekte for at harde forhandlinger med kreditorene, både offentlige og private, har fungert for Nigeria og Argentina. Jeffrey Sachs er en av et økende antall utviklingsøkonomer som foreslår at "hvis kreditorene nekter å rikke seg når det gjelder gjeld, bør fattige land handle unilateralt".⁵⁵ Han foreslår at pengene som blir spart ved ikke å betale tilbake til kreditorene burde bli åpent registrert og brukt på akutte behov innen offentlig helse.

Å omdirigere gjeldsnedbetalinger til helse- og utdanningsbudsjetter er et moralsk spørsmål. Men det er også veldokumenterte bekymringer assosiert ved betalingsnekt, og det er viktig å understreke at dette ikke nødvendigvis vil være det riktige alternativet for alle utviklingsland. Eksemplet fra Peru viser at det også er risiko forbundet med å utfordre långiverne.

Da Alan Garcia ble president i Peru 1985, med gjeldskrisen på sitt verste, erklærte han at han ville begrense Perus tilbakebetalinger til ti prosent av eksportinntektene. Han argumenterte videre at: "Perus største långiver er folket."⁵⁶ Men da Peru ikke betalte til IMF ved

Nigeria – Et rollebytte

Nigeria ble fjernet fra listen over land som kunne få gjeldslette under HIPC-prosessen. Dette var sannsynligvis fordi gjeldslette ville kostet kreditorene altfor mye. Først etter at Nigeria truet med betalingsnekt har långiverne fått i stand en avtale.

Hver femte afrikaner er fra Nigeria, og de fleste nigerianere lever i absolutt fattigdom. De siste tilgjengelige tall (1996) anslår at 91 prosent (124 millioner mennesker) lever på under 2 dollar pr. dag.

Nigerias kjente oljerikdom, som bidrar med en tredjedel av gross domestic product (GDP) og tre fjerdedeler av statsinntektene, har ikke bidratt til å redusere fattigdommen i de siste tiår. Som følge av en rekke brutale militærregimer, er brutto nasjonalprodukt (BNP) - på ca. 290 dollar pr. innbygger - lavere enn det det var da landet fikk sin uavhengighet for 40 år siden.

Siden 1999 har president Olusegun Obasanjos administrasjon forpliktet Nigeria til en reformprosess. "The National Economic Empowerment and Development Strategy" ble lansert i mars 2004 og tok sikte på å utrydde korrupsjon og redusere fattigdom. Dette skulle gjøres både ved å bruke oljeinntektene mer åpent og ved å diversifisere velstandøkningen utover oljesektoren.

Men til tross for mange møter med långiverne har president Obasanjos appell om umiddelbar sletting av gjeld, inntil nylig falt for døde ører.

I 2003 brukte Nigeria 1,6 milliarder dollar i nedbetaling av gjeld. Dette er mer enn landet bruker på helse og utdanning til sammen. Landet skylder mer enn 34 dollar milliarder til utenlandske kreditorer. Det meste av denne gjelden ble akkumulert under militærdiktaturene som ble støttet av vestlige finansinstitusjoner og multinasjonale selskaper. In 1987, under militærdiktaturet til Ibrahim Babangida, underskrev for eksempel Nigeria en avtale med IMF og fikk et "strukturtilpassings"-lån på 1,6 milliarder dollar. Man regner med at en diktator, General Sani Abacha, har stjålet mellom 2 og 5 milliarder dollar. I dag består mye av Nigerias gjeld av straffegebyr og renter.

På grunn av økende krav om mer penger til tjenester som utdanning, helse og veier, samt til politi og domstoler, kom Representantenes Hus, Nigerias laveste lovgivende kammer, med et forslag i mars 2005 og ba den utøvende myndighet om ensidig å stanse nedbetalingen av gjeld.

Underhuset mente bestemt at renter og straffegebyr pålagt av långiverne hadde gjort Nigerias gjeld til en u håndterbar byrde. Forslaget ble imidlertid ikke godkjent i Senatet (Overhuset), som sa seg enig med president Obasanjo i at det var riktig å gi kreditorene en sjanse til for å komme fram til en forhandlingsløsning før man valgte den ekstreme utveien med betalingsnekt.

President Obasanjo er internasjonalt respektert som en mann som er fast bestemt på å utrydde korrupsjon og sette fattigdommen i landet på dagsorden. I sin respons på stemmegivningen i Representantenes Hus snakket han om sin frustrasjon over at kreditorlandene nekter å revurdere sitt standpunkt når det gjelder sletting av Nigerias gjeld. Han sa: "Jeg har gjort alt jeg kan de siste seks årene – reist mye, fått løfter – men alltid når vi er like ved å lykkes, kommer de med en ny betingelse." Han tilføyde at hvis hans appeller " skulle falle for absolutt døde ører, da vil jeg komme tilbake og rapportere til dere, Representantenes Hus."

Dette var en skjult referanse til trusselen om ensidig handling: å stanse gjeldsbetalingen og nekte å anerkjenne den nigerianske gjelden.

I juni 2005 kom det endelig en avtale om den nigerianske gjelden fra Parisklubben. Selv om den er begrenset i omfang og ikke klarte å gjenspeile gjeldens tvilsomme karakter eller den desperate situasjonen mange nigerianere befinner seg i, er det et stort skritt framover.

Långiverlandene tilskrev avtalen til de økonomiske reformprogrammene som ble iverksatt av Nigerias regjering. Men så sent som i april rapporterte mediene at Parisklubbens medlemmer seg imellom var kritiske til muligheten for å få til noen som helst avtale med Nigeria.

Forandringen kom først etter april, da Parisklubben skjønnte at de nigerianske parlamentarikerne mente alvor med trusselen om betalingsnekt. På en reise til Europa tidligere i 2005, advarte den høytstående senatoren Udo Udoma om at uten handling ville kravet om en regelrett gjeldsnekt samle økt støtte. Jo lenger Parisklubben lot være å gjøre noe, jo større ble sannsynligheten for en betalingsnekt.

Uten denne trusselen er det sannsynlig at Nigeria ville ha blitt tilbudt enda en utilfredsstillende runde med restrukturering av gjeld om et par års tid.

Gjeldsnekt ville ikke bare være et stort slag mot Parisklubbens prestisje, det ville også ha svekket dens framtidige legitimitet. Videre ville den ha satt presedens som andre utviklingsland kunne følge.

Parisklubben stanset dette. Men selv om Nigeria ikke nektet å anerkjenne gjelden da - og fortsatt ikke har nektet å anerkjenne den - har landet bevist at trusselen om gjeldsnekt kan styrke de fattige lands forhandlingsposisjon.

Kilder: World Bank, World Development, Indicators, World Bank Country Brief, "A Short History of Nigeria and the Build up of Her Debts", www.newstartnigeria.org, D. Blair: A Vindictive Military Despot who Stole Billions, Daily Telegraph, London, 25 Juni 2005, A. Pettifor, "A Letter to the Paris Club", 2005.

forfall i juli 1986, ble det erklært at landet ikke ville komme i betraktning ved framtidige lån. IMF's Lima-kontor ble lagt ned.⁵⁷

Garcias forsøk på å utfordre den internasjonale finansverden blir generelt ansett som en fiasko. Frysing av IMF-lån ble fulgt av mange andre potensielle långivere og investorer, mens strafferenter og restanser førte til en voldsom økning i gjeld. Til slutt ble Peru tvunget til å betjene gjelden. Forståelig nok er ensidig betalingsnekt ikke populært blant mange peruanske gjeldsaktivister. Men filipinske aktivister har ikke tatt skrekken av det. For øyeblikket prioriterer en lov om "automatic appropriation" gjeldsbetjening, uavhengig av hvor mye penger det er i budsjettet. Aktivistene vil snu denne situasjonen slik at utgifter til sosiale tjenester blir prioritert og at det blir satt et tak på gjeldsbetjeningen.

Dr. Mansur Mukhtar, generaldirektør for Nigerias Debt Management Office har uttrykt bekymring for de "potensielle følgene av en slik

unilateral beslutning på vår økonomiske anseelse i det internasjonale samfunn på lang sikt."

I en tale i mars 2005 sa han: "Hvis du gjør denne typen handlinger, går det utover din anseelse og ditt rykte. Det kan også påvirke fordelene og kan ha negativ effekt på mulighetene du har til å involvere deg i fruktbare, økonomiske og finansielle forbindelser med andre land. Det er risikoen."⁵⁸

Denne trusselen om en "negativ effekt" på relasjoner med andre land er grunnen til at Sør-Afrika valgte å betjene apartheid-gjelden.

Man må også vurdere den spesielle situasjonen både Argentina og Nigeria var i. Hvis du skylder en bank 1000 kroner som du ikke kan betale tilbake, er det du som har et problem. Hvis du skylder flere millioner er det banken som har et problem. Argentinas utestående gjeld var enorm og det ga landet en sterk forhandlingsposisjon. Et oppsving i eksporten på grunn av en devaluering av valu-

taen medførte at selv midt i depresjonstiden trengte ikke Argentina ekstern finansiering.

Nigeria har også stor gjeld. Landet får bare beskjedne beløp til utvikling hvert år, kun en brøkdel av hva landet betaler i gjeldsbetjening. Videre har oljeprisen nylig nådd rekordhøyder, og Nigeria hadde bygget opp et betydelig reservefond før parlamentarikerne valgte å true med gjeldsnekt.

Imidlertid kan fattigere land som er avhengige av støtte og som ikke har så stor utestående gjeld ha vanskeligere for å innta tøffe forhandlingsposisjoner. Pascal Mocumbi, statsminister i Mosambik fra 1994 til 2004, sa: "Hvis jeg sluttet å betale ned på gjelden, ville alle pengene til fattigdomsreduksjon fra Verdensbanken og IMF stanse. 50 prosent av våre budsjetter er fra givere. Jeg kan ikke la være å betale – landet ville stoppe opp."

Mosambiks frykt er velbegrunnet. Verdensbankens overføringer til Haiti ble innstilt mellom september 2001 og januar 2005 som følge av forsinkede betalinger.

Mindre land som på egen hånd truer med gjeldsnekt har større sannsynlighet for å bli overkjørt av internasjonale långivere. De mangler styrke til å konfrontere långiverne alene, og de er tilbøyelige til å trekke seg når det blir pekt på konsekvensene for landets økonomi. Det er med dette som bakteppe at aktivistene vurderer mulighetene for kollektiv handling.

Akkurat slik långiverne kommer sammen i Paris- eller London-klubben for å maksimere sin forhandlingsmakt, kan de minste og fattigste utviklingslandene vurdere å opptre som en gruppe i forhandlinger med rike land for å oppnå raskere og mer rettferdige resultater.

Peru var ikke i stand til å ensidig reforhandle sin gjeld på gunstige betingelser. Men hvis landet hadde slått seg sammen med andre latinamerikanske land, ville sammenslutningen kanskje ha hatt nok tyngde til å påvirke

forhandlingene med långiverne. Faktisk var en stor del av Perus strategi i 1980-årene å få flere søramerikanske land til å samarbeide om dette.

Imidlertid lokket institusjoner som IMF og Verdensbanken andre land med bilaterale særavtaler slik at Peru ble stadig mer isolert.

Hvilken vei ansvarlige regjeringer i land i Sør enn velger, ønsker Christian Aid å støtte land som prøver å reagere konstruktivt på desperate behov i sitt eget land.

Redusere avhengighet av lån

En grunn til at landene er i så dyp gjeld er at de fortsetter å låne – ofte for å betale gjelden de allerede skylder. Alle utviklingsland burde revurdere sin avhengighet av eksterne finansieringsformer, spesielt lån, og se etter andre måter å samle ressurser på for å betale for utvikling. I tillegg til de økonomiske konsekvensene, fører gjeld også til at långiverne får stor innflytelse landenes beslutninger. Slik blir demokratiske beslutninger ofte overkjørt av de internasjonale finansinstitusjonene, finansmarkedene og rike land.

Nedenfor kommer vi med tre forslag landene kan vurdere i et forsøk på å redusere sin generelle avhengighet av lån:

Maksimere innenlandske kilder til finansiering

For å redusere avhengigheten av lån må man finne andre finansieringskilder eller utvide eksisterende inntektsstrømmer. For øyeblikket er alle statsinntekter, og spesielt beskatning, lave i mange utviklingsland, og favoriserer ofte store selskaper og rike framfor fattige.

Gjeldsaktivister i for eksempel Peru krever reformer i sitt regressive skattesystem. De hevder at utenlandske selskaper som opererer i Peru, spesielt i gruvesektoren, bank- og telekommunikasjonssektoren, burde betale mer skatt i stedet for å bli tilbudt store skattelettel-

Argentina – Manglende betaling kommer landet til gode

Land blir tradisjonelt truet med alle former for straffegebyr hvis de misligholder lån, og man har erfart at konsekvensene av å misligholde lån kan få katastrofale følger. Imidlertid viser Argentinas tilfelle at når et land allerede er i store vanskeligheter, kan mislighold av lån være et logisk alternativ.

I desember 2001 gikk den argentinske regjeringen i oppløsning som følge av masseprotester, økende arbeidsløshet og pesoens kollaps. Det signaliserte slutten på et økonomisk eksperiment som hadde blitt sett på som et prakteksempel på reformen om frie markedskrefter bare noen få år tidligere. I en tilstand av økonomisk forvirring, misligholdt Argentina lånet og erklærte et ensidig moratorium for nedbetalingen av sin offentlige utenlandsgjeld.

Etter mislighold på gjelden, fortsatte Argentinas sterke økonomiske nedgang. Men det var ikke misligholdet som forårsaket nedgangen. Det var heller et tilfelle av alvorlige økonomiske omstendigheter som gjorde at Argentina ikke hadde særlig andre muligheter enn mislighold.

Tidlig i 2002 var økonomien på et bunnivå. Banksystemet hadde kollapset og bankkontoene ble frosset. Offisiell arbeidsløshet nådde 21,5 prosent, og ytterligere 20 prosent var underbeskjeftiget. Mer enn halve befolkningen hadde sunket under fattigdomsgrensen.

I løpet av denne perioden forhandlet Argentina med IMF om en redningspakke som skulle hjelpe økonomien på beina igjen. Men IMF fortsatte å anbefale de samme feilslåtte strategiene, for eksempel reduksjon av pengemengden i omløp, noe som hadde forlenget den økonomiske depresjonen. IMF benyttet også anledningen til å kreve politisk usmakelige endringer som ikke var knyttet til økonomisk gjenreisning.

25. mai 2003 ble Nestor Kirchner tatt i ed som Argentinas president. Han lovet at han ikke skulle "gå tilbake til å betjene gjeld på bekostning av sult og utestengning av argentinere." Han så ut til å være forberedt til å utfordre IMF ved å nekte å iverksette de mest urimelige og skadelige strategier de presset på med.

Kirchner erklærte at hans regjering bare ville tilby ca. 25 cents pr. dollar til private kreditorer. Dette førte til at disse långiverne drev lobbyvirksomhet hos sine regjeringer, som i sin tur ba IMF om å presse på for å få bedre betingelser og et høyere budsjettoverskudd, slik at mer penger kunne bli tilgjengelig til nedbetaling av gjeld. Kirchner nektet, og i mars 2004 var Argentina på nippet til å misligholde sine innbetalinger til IMF.

En avtale ble til slutt undertegnet, men i august 2004 sluttet regjeringen å oppfylle IMF-kravene. Et stort flertall av Argentinas kreditorer gav opp sine krav før fristen 25. februar 2005 i bytte for nye obligasjoner verdt ca. 35 cents pr. dollar.

Argentina klarte å ta et bestemt standpunkt på grunn av det store pengebeløpet landet skyldte internasjonale långivere – totalt 32 milliarder dollar, som inkluderer 15 milliarder dollar til IMF.

Argentina hadde brutt reglene – et kolossalt statlig mislighold, kombinert med det som i forretningspressen ble beskrevet som en nekting av å forhandle med kreditorer, og en farlig konfrontasjon med IMF og dets støttespillere. Det var enighet blant ekspertene om at dette ville få svært alvorlige konsekvenser for Argentina med langvarige nedgangstider og isolasjon fra de internasjonale markedene. Men resultatet har vært det motsatte. Den enorme veksten i økonomien etter misligholdet har overgått alle forventninger. Noen få måneder etter misligholdet var den økonomiske gjenreisningen i gang i Argentina. Det var positiv vekst de tre siste kvartalene i 2002. Økonomien vokste med 8,8 prosent i 2003 og 9 prosent i 2004 og går fortsatt meget bra. Arbeidsløsheten gikk ned fra 14,5 prosent i 2003 til 12,1 prosent i 2004. Investeringene har også begynt å ta seg opp igjen, spesielt etter en reforhandling av obligasjonsgjelden i april 2005.

Som The Economist sa det:

Kapitalmarkedene ser ut til å ha en usedvanlig kort hukommelse.

Kilder: M. Weisbrot: Shock Therapy That Changed the World: How Argentina's Default and Recovery Changed the IMF and the International Financial System, CEPR, Innsettingstalen til President Kirchner, 25 Mai, 2003. A. Gaudin: "Default over...for now", Latin America Press, 5 April 2005. "A Victory by Default?", The Economist, 4 Mars 2005.

ser slik som tilfellet er nå. Ved å tjene mer penger på skatter vil regjeringenes lånebehov være mindre.

Tette lekkasjene

Hvert år får utviklingsland hundrevis av milliarder dollar i bistand, lån, private investeringer, eksportinntekter og penger som blir sendt hjem til familien. Men pengene som flyter den andre veien – fra utviklingsland til de rike land – har fått mye mindre oppmerksomhet og er langt viktigere.

I det rådende utviklingsparadigmet har tendensen hovedsakelig vært å fokusere på å maksimere ressursstrømmen fra de rike land til de fattige land. Men det vil kanskje være enda viktigere å redusere pengestrømmen som går ut av de fattige landene – altså å tette lekkasjene.

Slike lekkasjer skjer spesielt når selskaper, spesielt multinasjonale selskaper, bevisst priser varene feil for å få fortjenesten ut av landet uten å skattlegges. For eksempel har prisen på afrikanske diamanter blitt registrert til brøkdelen av den reelle verdien. Fattige land mister dermed naturressurser til spottpris.

Utviklingslandene taper minst 500 milliarder dollar hvert år gjennom skatteparadisier. Dette er seks ganger mer enn utviklingslandene får i samlet bistand hvert år. Manglende innsyn i

skatteparadisene gjør det nesten umulig å bringe de skyldige til ansvar.

Med støtte fra vestlige regjeringer kan utviklingslandene hindre disse fremgangsmåtene og slik holde tilbake penger de kan bruke på akutte behov, og redusere sin avhengighet av støtte og lån. Koordinert internasjonal handling i forhold til å nedlegge skatteparadisier, mer åpenhet om banktransaksjoner og automatisk informasjonsutveksling mellom skattemyndigheter kan tette igjen de største lekkasjene.⁵⁹

Større innsyn

Det er en bekymring blant aktivister i mange fattige land at deres regjeringer ikke tenker nøye nok gjennom de beløpene de låner – og derfor ender opp med å skylde penger. Christian Aid mener at større offentlig innsyn i nye låneopptak vil spille en viktig rolle i å redusere økningen av gjeld i fremtiden.

Den nigerianske regjeringen innfører for eksempel tiltak for å hindre en ny gjeldskrise i fremtiden. Landets Debt Management Office har utarbeidet en rekke retningslinjer for låneopptak for å opprettholde kontroll og åpenhet. En ny lov som nå blir gjennomgått i nasjonalforsamlingen vil kreve at ethvert forslag om låneopptak av lokale, statlige eller føderale myndigheter først må vurderes av parlamentet.

Haitis gjeldshistorie

Haiti var en gang kjent som Antillenes juvel, og var en av de rikeste koloniene i verden. Noen økonomer anslår at i 1750-årene sto dette karibiske landet for så mye som 50 prosent av Frankrikes bruttonasjonalprodukt. Franskmenene importerte sukker, kaffe, kakao, tobakk, bomull, indigo og andre eksotiske varer som ble raffinert og pakket i Frankrike og solgt over hele Europa.^{60 61}

I dag er Haiti det fattigste landet på den vestlige halvkule og et av de fattigste utviklingslandene i verden, med en gjennomsnittlig vekst på minus 3% mellom 1990 og 2002.⁶² Rundt halve befolkningen er analfabeter og den forventede gjennomsnittlige levealder er mindre enn 50 år.

Den senere tids miljøkatastrofer har forverret situasjonen ytterligere. I 2004 ble Haiti rammet av to stormer – kraftig regnfall i mai og orkanen Jeanne i september. Tusener av mennesker mistet livet, hundretusener mistet sine hjem og skadene beløp seg til millioner av dollar.

Til tross for Haitis åpenbare og akutte problemer, har landet brukt mer penger på gjeldsbetjening i 1990-årene enn på utdanning.⁶³ I 2004/5 utgjorde gjeldsbetjeningen 22 prosent av statlige utgifter.⁶⁴

Bortsett fra at det er moralsk uakseptabelt, bringer en analyse av Haitis økonomiske og

politiske historie en annen viktig grunn for å slette gjelden. Gjelden er ytterst tvilsom og illegitim, og har ødelagt landets evne til å utvikle seg helt siden uavhengigheten.

Hvorfor har Haiti så mye gjeld?

"La oss være helt tydelige – vi ber om erstatning. Erstatning betyr å betale tilbake, med renter, det dere tok som ikke tilhørte dere. Og såvidt jeg vet, er vi det eneste landet som har tatt opp dette spørsmålet som sådan. Men det er et titalls andre land som var ofre for kolonialismen, og som var ofre for slaveriet, som ber om kompensasjon for skadene som ble påført dem under slaveriet."

*Joseph Philippe Antonio,
Haitis utenriksminister*⁶⁵

Opprinnelsen til Haitis gjeld skriver seg 200 år tilbake i tid. Etter årelang kamp mot de franske kolonistene, vant Haiti sin uavhengighet i 1804. En stund nektet Frankrike og USA, som var hovedkolonimaktene i regionen, å anerkjenne Haitis uavhengighet som legitim. I 1838 kom Frankrike med en forsinket anerkjennelse av uavhengigheten etter å ha presset den nye republikken til å gå med på å betale 90 millioner francs som kompensasjon for det økonomiske tapet som ble påført kolo-

nistene. De neste tiårene ble Haiti tvunget til å låne 70 millioner francs for å betale kompensasjonen og vinne internasjonal anerkjennelse.⁶⁶

Som et resultat av avtalen med Frankrike ble kolonialismens brutale forhold og slaveri fra før uavhengigheten byttet i dårlige økonomiske betingelser på grunn av høy rente og store gjeldsnedbetalinger. Totalt brukte Haiti over 21 milliarder dollar målt i dagens pengeverdi til å betale for sin uavhengighet.⁶⁷ Betalingene fortsatte i nesten ett hundre år.⁶⁸

I 2003 vokste det fram krav på Haiti om at Frankrike skulle betale tilbake noe av de pengene Frankrike hadde krevd fra Haiti for uavhengigheten. Imidlertid svarte den franske utenriksministeren Dominique de Villepin med å si at Frankrike hadde gitt 200 millioner euro i bistand til Haiti de siste årene (litt mer enn én prosent av erstatningen som ble krevd). Likevel nedsatte den franske regjeringen en Committee of Reflection on Haiti, som leverte sin rapport i januar 2004. Som forventet tilbakeviste komitéen erstatning fordi den ikke er anerkjent i internasjonal rett.

I tillegg til gjeldsnedbetalinger ble Haitis økonomiske situasjon etter uavhengigheten hardt rammet av handelsboikotter fra USAs side. Bekymret over Haitis vellykkede uavhengighetskamp og som en del av amerikanernes uvillighet til å anerkjenne landets uavhengighet, la USA formelt ned handelen mellom de to landene i 1806.⁶⁹ Uoffisielt fortsatte handelen på betingelser som var gunstige for USA. USA anerkjente ikke Haitis selvstendighet før i 1863. Da hadde flere tiår med handelsblokade og nedbetaling av gjeld fra kolonitiden forårsaket alvorlig økonomisk nedgang.⁷⁰

Mange av lånene som ble tatt opp i siste del av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble enten underslått av politikere eller var av tvilsom verdi for Haitis utvikling.⁷¹ Imidlertid var det ikke før det despotiske Duvalierdynastiet kom til makten i 1957 at de store tyveriene ble vanlig.

Anslagsvis 40 prosent av Haitis nasjonale gjeld kan tilskrives Duvalier-familien.⁷² Gjelden som ble tatt opp av Papa Doc og Baby Doc Duvalier mellom 1971 og 1986 beløp seg til 700 millioner dollar – 78 prosent av Haitis daværende gjeld.⁷³

Disse lånene ble ikke investert i utvikling av landet, men brukt til å undertrykke den haitianske befolkningen under voldelige og korrupte diktaturer, og til å øke diktatorenes personlige formue. Baby Doc Duvaliers etterfølgere anslo at, da han forlot landet i 1986, tok han med seg 900 millioner dollar som han hadde skjult i vestlige banker og skatteparadiser.⁷⁴ Verdensbanken og IMF hadde vurdert Baby Doc som verdig til å motta lån og støtte.

"Haitis gjeld til internasjonale finansinstitusjoner og utenlandske regjeringer har økt fra 302 millioner dollar i 1980 til 1,134 milliarder dollar i dag. Rundt 40 prosent av denne gjelden skyldes lån til de brutale Duvalier-diktatorene som investerte svært lite i landet. Dette er kjent som "tvilsom og illegitim gjeld" fordi den ble brukt til å undertrykke befolkningen. Ifølge internasjonal rett trenger ikke denne gjelden å bli tilbakebetalt."

Haiti Support Group

Haitis gjeld er illegitim både fordi den ble tatt opp uten folkets samtykke og fordi lånene aldri kom folket til gode.⁷⁵ Denne gjelden burde blitt behandlet som diktatorenes personlige gjeld, og skulle ha blitt avskrevet da deres regimer falt.

Men selv om bilaterale långivere slettet noe av denne gjelden i 1994 har Haiti fremdeles 400 millioner dollar i lån som skriver seg fra Duvalier-epoken.⁷⁶

Den historiske gjeldsarven fra uavhengigheten og illegitim gjeld tatt opp av korrupte ledere har bidratt til å plassere Haiti i den vanskelige situasjonen som de i dag kjemper for å komme

seg ut av. Flere tiår med gjeldsbetjening har gjort at helt sentrale utgifter til offentlige tjenester har blitt forsømt. Dette er en viktig årsak til at landet befinner seg i den desperate situasjonen det gjør i dag. Mellom 1996 og 2003 ble gjeldsbetjeningen fordoblet,⁷⁷ og dette koster nå landet ca. 70 millioner dollar hvert år.⁷⁸ Den haitianske regjeringen uttalte at landet utbetalte mer enn det mottok, og den stupende valutareserven ikke lenger var nok til å innfri gjeldsnedbetalingen.⁷⁹

Svært lite sletting av gjeld

Noe av Haitis gjeld har blitt slettet. I 1994 slettet flere bilaterale långivere 156 millioner dollar.⁸⁰ I 1995 ble medlemmene av Parisklubben enige om å slette to tredjedeler av gjelden som Haiti skyldte dem. Dette beløpet var på 75 millioner dollar. Nedbetalingsplanen for restbeløpet ble endret til en periode på 26-40 år.

Selv om denne delvise gjeldsletten er velkommen, har den ikke klart å sette fokus på den uakseptable situasjonen gjelden er en del av. Den har heller ikke blitt etterfulgt av en innrømmelse av at mye av gjelden er illegitim og derfor bør slettes uten betingelser. Tvert imot har betingelsene knyttet til gjeldslette vært strenge og ofte hatt negative konsekvenser.

I stedet for å slette gjeld, fortsetter långiverne den meningsløse prosessen med å låne ut nye penger for at landet skal betjene gammel gjeld. I januar 2005 erklærte Verdensbanken at den ville gi 73 millioner dollar til den haitianske regjeringen, men på betingelse av at Haiti betalte 52 millioner dollar i utestående gjeld. Selv om Canada ga en støtte på 12,7 millioner dollar, måtte Haiti betale nesten 40 millioner dollar av sine reserver til Verdensbanken for å være berettiget til nye lån.

I juli 2004 møttes representanter for 30 land og 32 internasjonale organisasjoner i Washington DC for å drøfte Haitis finansieringsbehov de neste to årene. Det ble kalkulert at behovet var på mer enn en milliard dollar. Men i stedet for å slette gjeld og deretter gi pengestøtte, kommer en stor del av pengene i form av nye lån fra de internasjonale finansinstitusjonene.

Mer enn 50 frivillige organisasjoner på Haiti, støttet av samarbeidspartnere i Frankrike, har krevd et umiddelbart gjeldsmoratorium mens en revisjon foretas for å beslutte hvilke deler som skal tilbakebetales og hva som skal ikke kan bli anerkjent. Mange haitianske aktivister understreker at det bør bli betalt erstatning for gjelden som stammer fra frigjøringen.

Filippinene – En gjeldsslave

I august 2004 innrømte Gloria Macpagal Arroyo, Filippinenes president siden 2001, at hennes land gjennomgikk en gjeldskrise som skapte bekymring blant kreditorene for manglende betaling av Filippinenes statsgjeld.⁸¹ Filippinene skylder 63 milliarder dollar og gjelden fortsetter å vokse.⁸² Rentebetaling er den største enkeltutgiften i nasjonalbudsjettet, og var på hele 31 prosent i 2004. Det er mer enn det som blir brukt på alle sosiale tjenester til sammen.

Samtidig er fattigdomsnivået høyt og stigende. Prosentandelen av befolkningen som lever på mindre enn to dollar om dagen steg fra 45 prosent i 1997 til 47 prosent – tilsvarende 38 millioner mennesker – i 2000.

Filippinerne må se sine hardt opptjente penger bli overført til de rike landene i Vest.⁸³ Det mest irriterende er at det er så mye av denne gjelden som ikke skulle ha vært regnskapsført i det hele tatt.

Hvorfor har Filippinene så mye gjeld?

Når man hører hvordan den filippinske gjeldskrisen blir diskutert i Washingtons korridorer, kan man kanskje bli tilgitt for å tro at man snakker om et mindre pengestrømsproblem forårsaket av dårlig økonomisk styring. Ifølge Verdensbanken er Filippinene nemlig bare "moderat gjeldstynget". Men gjelden har vært

en sentral del av Filippinenes dårlige økonomiske prestasjon i mer enn tre tiår, og bakgrunnen for dette handler om langt mer enn teknokratisk inkompetanse.

Begynnelsen på Filippinenes uhåndterbare utenlandsgjeld kan spores tilbake til én mann: Ferdinand Marcos. Marcos tok makten i et militærkupp i 1962 og holdt nådeløst på den i 24 år. Utstyrt med diktatoriske fullmakter endret Marcos lovene som begrenset beløpet som regjeringen kunne ta opp i lån og kuttet samtidig nedbetaling av gjeld. Den nasjonale gjelden økte som forventet fra 355 millioner dollar i 1962 til 28 milliarder dollar i 1986.

De internasjonale finansinstitusjoner oppmun- tret disse låneopptakene. I 1970 undertegnet Marcos en avtale med IMF på 27,5 millioner dollar. Året etter ble et konsortium av offentlige bidragsyttere til bistand, «The Consultative Group for the Philippines», opprettet og utenlandske utlån økte betraktelig. Verdensbanken lånte ut mer til Filippinene enn til noe annet land på samme størrelse og med tilsvarende inntekter på den tiden.

Oppsvinget i oljeprisen i 1973-74 bidro til økningen av Filippinenes utenlandsgjeld på to måter. Først og fremst siktet vestlige banker seg inn mot Filippinene, som mot mange andre utviklingsland, med lavrentelån. Oversvømt av petrodollar – eller oljedollar - etter

en firedobling av oljeprisene, var bankene desperate etter å finne steder å investere. Samtidig ble import av drivstoff dyrere.

Den andre oljekrisen i 1979-80 forverret Filippinenes problem ytterligere da rentene på gamle lån økte drastisk. Og selv om landets kredittverdighet var minimal, fortsatte bankene å låne ut penger. Militær støtte til Marcos diktatur økte med mer enn 300 prosent og ført til at hæren svulmet opp fra 62 000 soldater i 1972 til 142 000 i 1976. Til tross for rapporter fra internasjonalt anerkjente menneskerettighetsorganisasjoner om ulovlige arrestasjoner, bortførelser og andre former for politisk undertrykkelse, var Marcos Vestens allierte under den kalde krigen.

Hvis den påløpte gjelden hadde kommet det filippinske folket til gode, for eksempel ved å bidra til utdannings- eller helsebudsjettet, ville situasjonen kanskje i det minste ha vært delvis forsvarlig. Men mye av de lånte pengene ble rett og slett stjålet.

Mens Marcos var ved makten ble han rangert som nummer to på Transparency Internationals liste over verdens mest korrupte diktatorer, etter Indonesias General Mohammed Suharto (en annen av de vestlige regjeringers favoritter). Selv om de strenge diskresjonslovene hos sveitsiske banker gjør det vanskelig å være presis, er det anslått at Marcos har direkte underslått mellom fem og ti milliarder dollar. Og det som ikke ble stjålet var svært ofte bortkastet, som tilfellet var med kjernekraftreaktoren i Bataan.

Men selv om Marcos var ansvarlig for å ha skapt gjeldsproblemet, har hans etterfølgere aldri vært i stand til å få bukt med problemet.

Etter Marcos

Da Marcos endelig ble styrtet i et folkelig opprør, ble gjelden overført til Corazon Aquino, enken etter den myrdete Benigno Aquino, en profilert motstander av Marcos. Til tross for gjeldens klart illegitime karakter og filippinske aktivisters håp om at den ville bli slettet, lovet

Aquino i en tale til den amerikanske kongressen noen måneder etter at hun kom til makten, å innfri alle landets gjeldsforpliktelser.

Aquino mente tilsynelatende at det å berolige kreditorene var viktigere enn å investere i en økonomi i ruiner. Det eneste hennes administrasjon klarte å utrette med gjeldsproblemet var å få en ny reforhandlingsstrategi godkjent av Verdensbanken og IMF. I 1986 gikk ca. 83 prosent av eksportinntektene til å dekke tre milliarder dollar i gjeldsbetjening. For ytterligere å synliggjøre at tilbakebetaling av gjeld har førsteprioritet ble «Executive Order 292» vedtatt. Denne krever at betalingene automatisk trekkes fra det årlige regjeringsbudsjettet.

Aquino tok ansvaret for gjeld i den private sektor som ikke ble tilbakebetalt. Før slutten av hennes første år ved makten hadde hun overtatt 2,75 milliarder dollar i lån til privat sektor, uavhengig av om lånene hadde vært uproductive eller basert på svindel.

Aquino insisterte på å betale tilbake den offentlige og private gjelden etter Marcos, men hadde ikke nok midler. Derfor måtte hun ty til ytterligere lån. Som finansminister Jaime Ongpin sa på den tiden: "Hvis vi ikke fortsetter å låne, vil vi aldri bli i stand til å finansiere vår vekst." Det å ta opp nye lån for å betale for tidligere lån er en vanlig strategi for høyt forgjeldede land.

Gjelden har dermed fortsatt å øke helt siden da – i 1990-årene økte den med 64 prosent per år.⁸⁴ Og i de senere år, under Gloria Arroyo, har gjelden økt i takt med statlige utgifter – og blitt fordoblet mellom 1999 og 2004.⁸⁵ I dag er gjelden på skremmende og destruktive 65,4 milliarder dollar.

Noen av årsakene til den massive gjeldsøkningen er utenfor regjeringens kontroll. En konsekvens av den finansielle krisen som rystet Asia i 1997 var en halvering verdien på den filippinske pesoen, som faktisk resulterte i en fordobling av gjelden, fordi den i likhet med de fleste lån var gitt i amerikanske dollar. Selskaper ble rammet

av gjeldsøkningen, og de ga opp prosjekter som allerede var påbegynt, blant annet utvidelsen av det nasjonale jernbanenettet. På samme måte mislyktes privatiseringsprosjektene, og selskaper måtte settes under statlig administrasjon og deres gjeld ble overtatt av staten.⁸⁶

Hva må gjøres?

"Det er på tide å lytte til vårt folks historier. Det er på tide at deres rop om rettferdighet blir hørt."

Lidy Nacpil The Philippine Freedom from Debt Coalition

Regjeringens holdning til gjelden fortsetter å være tilpasningsvennlig. Bare det å nekte å betale gjelden helt eller delvis har ikke blitt seriøst vurdert av den filippinske regjering, som er bekymret for at tilgangen til utenlandsk kapital vil tørke inn dersom man gikk til et slikt skritt. Regjeringen forsøker derfor å forhandle en gjeld-for-egenkapital-bytte, og høytstående embetsmenn besøkte London tidligere i 2005 for å drøfte detaljene. En iboende fare i en slik avtale er imidlertid at utenlandske selskaper, spesielt innenfor gruvesektoren, vil forsøke å utvide en virksomhet som allerede har skapt alvorlige miljøproblemer og undergravd lokal utvikling.⁸⁷

Aktivister og likesinnede organisasjoner foreslår en alternativ tilnærming. Først og fremst bør en offisiell nasjonal revisjon av gjelden bli foretatt av kongressmedlemmer med deltakelse fra spesialistmiljøer og frivillige organisasjoner. Så snart informasjonen er samlet, bør legitim gjeld skilles fra illegitim gjeld. Illegitim gjeld bør bli gjenstand for ensidig betalingsnekt.

Parallelt med offisiell revisjon bør det gjennomføres en "citizen debt audit", altså en uavhengig revisjon av gjelden. Begge revisjonene må være omfattende. De bør også gjennomgå politiske, sosiale, miljømessige, juridiske og etiske aspekter av gjeldsproblemet i tillegg til den økonomiske effekten.

Representantenes Hus godkjente forslaget om en offisiell revisjon i september 2004, selv om det per i dag har stoppet opp i Senatet. I mellomtiden holder *The Philippine Freedom from Debt Coalition* (FDC) på å organisere en egen «citizen debt audit». En rekke eksperter har sagt seg villig til å delta, blant annet advokater, offentlige regnskapsførere, leger, fagforeningsledere, ledere i frivillige organisasjoner og tidligere regjeringsembetsmenn.

Et annet tiltak som organisasjoner i det sivile samfunn har vært talsmenn for, er opphevelsen av loven som automatisk setter av midler til gjeldsbetjening. Dette er en lov som prioriterer ressurser til gjeldsbetjening uavhengig av hvor mye penger det er i budsjettet. På grunn av denne loven framgår ikke gjelden av budsjettet, og Kongressen har ingen mulighet til å granske det. Regjeringens utgifter til tjenester som helsestell og utdanning er dermed mye lavere enn det som kommer fram i budsjettet.

Denne situasjonen bør endres. Sosiale utgifter bør prioriteres og det bør settes et tak på gjeldsbetjeningen.

Uansett hvilke tiltak som blir satt i verk for å håndtere utestående gjeld, må man ha en gjennomgang av lånepolitikken for å unngå at landet ikke igjen samler opp u håndterbar gjeld. Mange frivillige organisasjoner er bekymret over at den filippinske regjering i økende grad har henvendt seg til Kina som ny kapitalkilde, uten å analysere hvilke konsekvenser dette nye gjeldsopptaket kan få.

En mer langsiktig plan for hvordan man skal bygge opp innenlandsk kapital er påkrevd. For eksempel bør skattepolitikken gjennomgås på nytt – det er sterk argumentasjon for å avskaffe skattelettelser og fritidsreiser som per i dag blir gitt til utenlandske selskaper i et forsøk på å trekke til seg hjemlige investeringer. En slik handling vil kreve solidaritet i regionen for å hindre selskaper i å flytte dit hvor reguleringene er svakest.

Gjeld i Gleneagles – Vår analyse

Forslaget som ble undertegnet av G8-lederne i Gleneagles i juli er dessverre kun et museskritt på veien mot en løsning på gjeldskrisen. Til tross for at britiske myndigheter har bidratt til å sette gjeldslette på dagsorden, er Christian Aid skuffet over at resultatene internasjonalt enda er svært begrenset.

Hva innebærer Gleneagles? En beskjeden forbedring for 19 land.⁸⁸

- Den gjelden 19 land skylder Verdensbanken, IMF og Den Afrikanske Utviklingsbanken (AfDB) vil bli slettet. Landene er Benin, Bolivia, Burkina Faso, Etiopia, Ghana, Guiana, Honduras, Kambodsja, Madagaskar, Mali, Mosambik, Nicaragua, Niger, Tadjikistan, Rwanda, Senegal, Tanzania, Uganda og Zambia.
- Ti andre land vil bli berettiget til denne gjeldsletten i løpet av de neste par årene hvis de innfrir betingelsene som er satt av Verdensbanken og IMF. De ti landene er Burundi, Kamerun, Chad, den Demokratiske Republikken Kongo, Gambia, Guines, Guinea-Bissau, Malawi, São Tomé & Príncipe og Sierra Leone.
- Ingen nye betingelser vil bli innført. De 18 landene har allerede oppfylt alle betingelsene satt av Verdensbanken og IMF, mens de ti

landene som er listet opp i tillegg vil måtte følge den allerede etablerte HIPC-prosessen.

- Avtalen foreslår full sletting av gjeld, i stedet for bare en midlertidig sletting av gjeldsbetjeningen, slik noen land, blant annet Storbritannia, tidligere hadde foreslått.
- Andre multilaterale utviklingsbanker (som Latin-Amerikabanken og Asiabanken) er ikke inkludert i denne avtalen. Det er heller ikke den resterende bilaterale gjeld eller private gjeld, inkludert den økende innenlandske gjelden.

Hvordan skal gjeldsletten finansieres?

- Bare 420 millioner dollar vil bli gjort tilgjengelig for de første 18 landene det første året, men det er bestemt at beløpet skal stige gradvis.
- Verdensbanken og AfDB: For hver dollar et land får i gjeldslette fra Verdensbanken, vil banken redusere utlån til landet med samme beløp. Nye midler fra donorer, tilsvarende totalbeløpet for den slettede gjelden, vil så av banken bli fordelt mellom 81 fattige land, inkludert de 19. Dette betyr at de 19 landene vil få mer penger tilgjengelig til sosiale utgifter. Disse utgiftene vil stige med et gjennomsnitt på 38 prosent av beløpet som representerer den slettede gjelden, men ikke av hele

gjeldsbeløpet. For noen land, som Mali og Senegal, er tallene så lave som 13-14 prosent. AfDB vil iverksette en lignende prosess.⁸⁹

- Mens selve gjeldsletten ikke innebærer nye betingelser, vil disse nye lånene fra Verdensbanken og AfDB fortsatt være knyttet til strenge betingelser.
- Ifølge forslaget vil IMF's sletting av gjeld hovedsakelig bli finansiert ved bruk av IMF's egne ressurser, og fremtidige overføringer vil ikke bli rammet. Dette betyr at finansieringen av gjeldsletten blir en total merkostnad, og beløper seg til mer enn 1,2 milliarder dollar i løpet av de neste tre år.

Andre utviklingsland

- Ingen andre utviklingsland vil få noe som helst gjeldslette med denne avtalen. Ytterligere ti land – utenom de ti som allerede er nevnt – har en teoretisk sjanse for å få gjeldslette, men det er usannsynlig at de kan innfri HIPC-betingelsene.
- 81 land vil få en svært begrenset økt støtte gjennom de nye midlene gjort tilgjengelig fra Verdensbanken og AfDB. Disse vil få tilgang til subsidierte lån, men på strenge betingelser.

Konklusjon

I og med at aktivistene hadde forhåpninger om et avgjørende oppgjør med fortiden er G8-forslagene en dyp skuffelse.

- Bare 19 (etter hvert 29) av 153 utviklingsland vil få gjeldslette, og det store flertall av utviklingslandene vil bli uberørt.
- Det sterkt kritiserte HIPC-initiativet vil bli forsterket i stedet for å bli erstattet. Tilfeldige utvalgsriterier blir opprettholdt, i likhet med svært skadelige betingelser.

Andre hendelser i 2005

- Parisklubben (hvor G8-medlemmene spiller en dominerende rolle) ble enige om å slette rundt 18 milliarder dollar av Nigerias gjeld. Dette er et viktig skritt framover, men det er langt fra nok hvis Nigeria skal oppfylle sine tusenårs mål for utvikling. Nigeria vant denne gjeldsletten først etter at Paris-klubbens kreditorer ble bekymret over en implisitt trussel om mislighold.
- Storbritannias finansminister, Gordon Brown, foreslår å betale Storbritannias andel av gjeldsbetjeningen som opp til ytterligere 52 land skylder Verdensbanken, IMF og AfDB. For å være berettiget – eller kvalifisert – til dette, må landene innfri kravene framsatt av Storbritannia. Bare fire land har så langt kvalifisert seg.

- Det er fortsatt ikke kommet noen innrømmelse fra de rike landene om det ansvaret de har for gjeldskrisen.
- Det er kun gjeld til Verdensbanken, IMF og AfDB som har vært diskutert, store gjeldsbeløp som fattige land skylder andre långivere har ikke vært på dagsorden.
- Fremdeles vil midler bevilget av de rike land til gjeldslette bli tatt fra budsjettene for bistand. Gjeldsaktivistene er fornøyd med enkelte aspekter ved forslaget. Den økonomiske situasjonen i 19 fattige land vil oppleve en viss forbedring hvis avtalen blir gjennomført etter planen. Muligens vil det bli en økning til 29 land dersom de ytterligere ti landene klarer å tilfredstille betingelsene som stilles.

For eksempel vil Tanzania få ca. 220 millioner dollar mer å rutte med i løpet de neste tre år. Dersom midlene blir brukt på helsetjenester og utdanning, kan disse pengene redde liv og gi skolegang til barna. Nigeria, hjemlandet til en femtedel av hele den afrikanske befolkning

gen, vil få for første gang få en betydelig gjeldslette, selv om det på langt nær er så mye som landet virkelig trenger.

Det er i stor grad takket være vellykket kampanjevirkosomhet – til tross for motstand fra noen hold – at IMF's gjeld er blitt inkludert. Dette viser at det nytter for aktivister å stå på.

Aktivistene må, til tross for forslagetets lave ambisjonsnivå, forsikre seg om at forslaget blir en realitet. De må fortsette å insistere på at politikerne skal handle i tråd med sine innbyggerses vilje ved å slette gjelden til alle de land som trenger sletting av gjeld for å gjøre fattigdom til historie nå. Det holder ikke bare med små drypp.

Takk til...

... Jonathan Glennie, som har skrevet rapporten, til Sony Kapoor for verdifulle bidrag, og til Matthew Cunningham for redigeringsarbeidet.

... Laura Fano og Sharon Horder for forskningen på case-studier (Haiti).

... Freedom from Debt Coalition (Filippinene), Advocacy International og Susanna Mitchell (Nigeria), og the Episcopal Commission for Social Action (Peru) for bidrag med informasjon om spesifikke land.

... Babatunde Olugboji, Caroline Pearce, Jan Kregel, Oscar Ugarteche, Lidy Nacpil, Ian Glennie, Oliver Jones, Claire McGuigan, David Golding, Audrey Miller, Katherine Nightingale, Andrew Croggon og Helen Sproas for deres kommentarer.

... John McGhie for hans uvurderlige bidrag til dokumentets struktur og oppbygning.

... Jostein Hole Kobbeltvedt og Sverre Andreas Danbolt for bearbeidelse av norsk versjon.

Sluttnoter

- 1 Kumi Naidoo, leder for Global Call for Action Against Poverty: <http://www.whiteband.org/specialIssues/G8/gcapnews.2005-07-08.2926885283/en>
- 2 IEO, Report on the Evaluation of Poverty Reduction Strategies (PRSPs) and Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF), 2004: <http://www.imf.org/External/NP/ieo/2004/prspgrgf/eng/index.htm>
- 3 ActionAid USA, Changing Course: Alternative Approaches to Achieve the Millennium Development Goals and Fight HIV/AIDS, 2005: <http://www.actionaidusa.org>
- 4 Soria Moria-erklæringen: <http://www.arbeiderpartiet.no/index.gan?id=46473&subid=0>
- 5 TV2 Nyhetene kl 18.30, 25. november 2004.
- 6 Global Development Finance 2004.
- 7 World Bank, World Development Indicators Online.
- 8 UN Millennium Project, Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals, United Nations, New York, 2005.
- 9 Jubilee Research et al, Did the G8 Drop the Debt?, London, 2003.
- 10 Christian Aid, Action Aid and Jubilee Debt Campaign UK, In the Balance, June 2005.
- 11 Jubilee Debt Campaign website, www.jubileedebt-campaign.org.uk
- 12 Utrekning gjort av Kairos Canada
- 13 For mer informasjon se UNCTAD, Economic Development in Africa: Debt Sustainability: Oasis or Mirage?, United Nations, New York, 2004, Debt Sustainability og Did the G8 Drop the Debt?, Jubilee Research et al. 2003.
- 14 Tall fra Jubilee Research for November 2004, www.jubilee2000uk.org/hipc/progress_report/totalnominal.htm
- 15 World Development Movement, Debt and Destruction in Senegal – A Study of Twenty Years of IMF and World Bank Policies, London, November 2003.
- 16 De andre 11 landene, som inkluderer Burma, Somalia og Sudan vil høyst sannsynlig ikke tilfredstille de ulike betingelsene.
- 17 UK Department for International Development, Achieving the Millennium Development Goals: The Middle Income Countries – A Strategy for DFID: 2005 – 2008, August 2004.
- 18 Ibid.
- 19 Susanna Mitchell, Debtor-Credito Relations in Good Times and Bad, New Economics Foundation, 2005.
- 20 World Bank, World Development Indicators, online.
- 21 Sitatet er hentet fra David Malian Roodman, "Still Waiting for the Jubilee: Pragmatic Solutions for the Third World Debt Crisis", Worldwatch Paper 155, April 2001.
- 22 World Bank, World Development Indicators, 2005.
- 23 Ibid.
- 24 Det er også viktig å huske at sletting av gjeld til mellominntektsland ikke bare er viktig for det enkelte land, men kan også komme fattigere naboland til gode i form av deres økonomiske tyngde i regionen (for eksempel Sør Afrika i det sørlige Afrika og Brazil i Sør-Amerika).
- 25 A MacArthur and A van Trotsenburg, The HIPC Initiative: Delivering Debt Relief to Poor Countries, World Bank and International Monetary Fund, Washington DC, 1999.
- 26 Jeffrey Sachs, Resolving the Debt Crisis of Low Income Countries, Harvard University, 2002.
- 27 World Bank, World Development Indicators, 2005.
- 28 World Bank country brief, September 2004.
- 29 World Bank, World Development Indicators, 2005.

- 30 World Bank Country Brief
- 31 World Development Indicators Online
- 32 Mye av denne informasjonen er hentet fra Joseph Hanlon, Jubilee 2000, Dictators and Debt, London, 1998. Ironisk nok har Sør-Afrika selv slettet dikta-torgjeld. I 1994 foreslo Nelson Mandela for det sør-afrikanske parlamentet å slette \$190 millioner i gjeld som den tidligere ulovlig okkuperte koloni-en Namibia skyldte.
- 33 Ifølge Ann Pettifor, tidligere leder av Jubilee 2000 UK, i: www.aislingmagazine.com/aislingmagazine/articles/TAM23/Jubilee.html
- 34 Joseph Hanlon, Jubilee 2000, Dictators and Debt, London, 1998.
- 35 UNCTAD, Trade and Development Report, United Nations, New York 1999.
- 36 For en diskusjon om konsekvensene av liberalisering se: Christian Aid, Taking Liberties: Poor People, Free Trade and Trade Justice, London, 2004.
- 37 Christian Aid, The Economics of Failure: The Real Cost of "Free" Trade, London, 2005.
- 38 UNCTAD, Economic Development in Africa: Debt Sustainability: Oasis or Mirage?, United Nations, New York, 2004.
- 39 Yomi Odunuga and Oluyinka Akintunde, Nigeria's Debts Hit \$37bn, The Punch, 14 Mars 2005: www.nigerianmuse.com/important_documents/?u=Nigeria_debt_and_interest.htm
- 40 Yomi Odunuga and Oluyinka Akintunde, Nigeria Pays \$42 bn interest on \$13bn Loan, The Punch, 2 Mars 2005: www.nigerianmuse.com/important_documents/?u=Nigeria_debt_and_interest.htm
- 41 J Sachs, Resolving the Debt Crisis of Low Income Countries, Harvard University 2002.
- 42 Tall fra "International Campaign for Ecological Justice in Indonesia", Down to Earth newsletter No. 64, Mars 2005.
- 43 Christian Aid et al. In the Balance: Why Debts Must be Cancelled Now to Meet the Millennium Development Goals, London, Juni 2005.
- 44 Tall fra Parisklubben nettside: www.clubdeparis.org, August 2005.
- 45 ODA = Overseas Development Assistance
- 46 Dette sitatet referer kun til ODA-gjeld, men er symptomatisk på Parisklubbens holdning til alle typer gjeld: www.clubdeparis.org/en/presentation/presentation.php?BATCH=B02WP05
- 47 Tall fra Jubilee Research for November 2004: www.jubilee2000uk.org/hipc/progress_report/totainominal.htm
- 48 Dette vil Parisklubbens medlemmer trekke fra bistandsbudsjettene.
- 49 Brev til Financial Times, November 2004.
- 50 Emad McKay, "Sachs Calls For Repudiation", Inter Press Service, 2 August 2002.
- 51 Kunibert Raffer, en fremtredende økonom fra Øst-errike, har gjort mye pionerarbeid på dette området. Se for eksempel: Solving Sovereign Debt Overhang by Internationalising Chapter 9 Procedures" Juni 2001, "Chapter 9/11? – Resolving International Debt Crises – the Jubilee Framework for International Insolvency": www.jubileere-search.org/analysis/reports/jubilee_framework.pdf
- 52 Alan Beattie, EU Bloc Call to Toughen G8 Debt Relief Terms", Financial Times, London, 14 Juli 2005.
- 53 Se: www.jubileeiraq.com
- 54 Demba Moussa Dembele, "Toronto, Naple, Lyon, Cologne and London: G7 Leaders and the Debt Trip to Nowhere", 21 Mars 2005: www.jubileeu-sa.org/jubilee.cgi?path=/press_room&page=demba.html
- 55 "Economist Jeffrey Sachs calls for Debt Repudiation", Interpress Service/Boston Globe, 5 August 2002.
- 56 Sitat hentet fra Jubilee Peru.
- 57 www.newint.org/issue168/capital.htm
- 58 Y. Odunuga and O. Aikunde, The Punch, Mars 2005: www.nigeriamuse.com/important_documents/?u=Nigeria_debt_and_interest.htm
- 59For mer informasjon se også The Shirt of Their Back, Christian Aid, September 2005.
- 60 www.webster.edu/~corbetre/haiti/miscopic/leftover/whypoor.htm
- 61 World Bank, World Development Indicators, 2005
- 62 Jubilee Debt Campaign: www.jubileedebt-campaign.org.uk
- 63 Jubilee South 2005.
- 64 Interview with Radio Solidarity, 10 April 2003: www.haitiaction.net/News/Rest3.html
- 65 www.haiti.org/keydate.htm
- 66 HaitiAction.Net, 2003, www.haitiaction.net/News/Rest.html. The methodology for this conversion is unavailable.
- 67 HaitiAction.Net, 2003 and www.webster.edu/~corbetre/haiti/miscopic/leftover/whypoor.htm
- 68 Greg Dunkel, 'On eve of 200th Anniversary of Haitian Independence: A History of U.S. Embargoes', Haiti Progres, Vol. 12 no. 31, 15-21 October 2003. See www.hartfordhwp.com/archives/43a/383.html
- 69 US Library of Congress, www.hartfordhwp.com/archives/43a/503.html
- 70Haitian Platform for Alternative Development Policy (PAPDA, 2002): www.rehredhaiti.net/membres/papda/DOSDETBwhy.htm
- 71 Beverly Keene, 2005: www.jubileesouth.org
- 72 Joseph Hanlon, Dictators and Debt, Jubilee 2000, London, 1998 www.jubileeplus.org/analysis/reports/dictatorsreport.htm

- 73 M Kremer and S Jayachandran, 2002, www.odiousdebts.org/odiousdebts/index.cfm?DSP=titles&SubID=519
- 74 Joseph Hanlon, 'Defining Illegitimate Debt – Understanding the Issues', Kirkens Nødhjelp, 2002: www.odiousdebts.org/odiousdebts/index.cfm?DSP=titles&SubID=519
- 75 PAPDA, 2002.
- 76 www.jubileesouth.org, 2005.
- 77 www.jubileesouth.org, 2005.
- 78 Haiti Progres, 2003, www.hartfordhwp.com/archives/43a/463.html
- 79 Dette inkluderte \$68 millioner fra Frankrike og US\$84 millioner by fra USA.
- 80 Roel Landingin, 'Macapagal Warns of Philippines Fiscal Crisis', Financial Times, London, 24 August 2004.
- 81 World Bank, World Development Indicators 2005.
- 82 Freedom from Debt Coalition, 'The Comprehensive Audit of Public Debt and Contingent Liabilities', Philippines, April 2005.
- 83 Ibid.
- 84 Ibid.
- 85 Enkelte Christian Aid partnere kjemper nå imot at staten skal overta gjeld til vannselskapene etter mislykkede privatiseringsforsøk av vann.
- 86 Se Christian Aid, Breaking Promises, Making Profits: Mining in the Philippines, December 2004..
- 87 De fleste beslutningene ble tatt på G7 finansministermøte før selve toppmøte.
- 88 Tall fra Debt Relief International: www.dri.org.uk